

สังนิยมนิพนธ์ในเรื่องสั้น “เงาแห่งฝน”:
ใต้ “เงา” แห่งลัทธิอาณานิคม*

Magical Realism in “The Shadow of the Rain”:
Under “the Shadow” of Colonialism

หัตถกกาญจน์ อารีศิลป์**

Hattakarn Areesilp

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาเรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” ของอนุสรณ์ ติปยานนท์ ในด้านแนวคิดหลัก บทบาทของสังนิยมนิพนธ์ และกลวิธีการประพันธ์แนวสังนิยมนิพนธ์ในการนำเสนอแนวคิดหลัก

การศึกษาพบว่า เรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” เสนอแนวคิดหลักว่า การเข้าปกครองกัมพูชาของเจ้าอาณานิคมส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของประชาชนและได้ทำลาย “จิตวิญญาณความเป็นเขมร” ลงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง การสูญเสียจิตวิญญาณความเป็นเขมรส่งผลให้ชาวเขมรไม่สามารถพึ่งพาและปกครองตนเองได้ อันเป็นสาเหตุสำคัญของการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่นองร่วมชาติใน

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาโทฉบับที่เรื่อง “สังนิยมนิพนธ์ในวรรณกรรมของอนุสรณ์ ติปยานนท์” ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.ไกรสร อามระดิษ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่กรุณาให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ยิ่งในการเขียนบทความ และขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาให้ข้อคิดเห็นอันมีค่าซึ่งช่วยในการปรับปรุงบทความให้มีความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น.

** นิสิตปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ติดต่อได้ที่: a.hattakam@gmail.com

สมัยรัฐบาลเขมรแดงและความผันผวนต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกัมพูชาในเวลาต่อมา แนวคิดหลักในเรื่องสั้น “เงาแห่งฝน” ซึ่งนำเสนอผ่านกลวิธีการประพันธ์แนวสัจนิยมมหัศจรรย์มีบทบาทสำคัญในการคั่งงำเรื่องเล่าแม่บทว่าด้วยลัทธิอาณานิคม เรื่องสั้นเรื่องนี้เผยให้เห็นว่า แม้ลัทธิอาณานิคมจะสิ้นสุดลง แต่อิทธิพลในด้านต่างๆ ของเจ้าอาณานิคมยังคงส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนในอดีตประเทศอาณานิคม จวบจนปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ ความชอบธรรมในการเข้าปกครองอาณานิคมของมหาอำนาจจึงไม่มีอยู่จริง ผู้เขียนเสนอแนวคิดหลักผ่านการสร้างและจัดวางความมหัศจรรย์ให้อยู่ในระนาบเดียวกับความจริงบนหลักการเหตุผลทั้งในด้านการผูกเรื่อง การสร้างตัวละคร และการสร้างฉาก

คำสำคัญ: สัจนิยมมหัศจรรย์; วรรณกรรมไทยสมัยใหม่; อนุสรณ์ ทิพย์านนท์; ลัทธิอาณานิคม

Abstract

This article aims to study "The Shadow of the Rain", a short story written by Anusorn Tipayanon, in terms of the main theme, the role of magical realism and the use of magical realism in the story.

It is found that the main theme of "The Shadow of the Rain" deals with the French colonisation over Cambodia which have had severe impacts on the way of life of the Khmer people. The French control had inevitably destroyed the Khmer spirit which resulted in the inability of the local people to govern and rely on themselves after gaining independence. This is also the main cause of the Cambodian genocide during the Khmer Rouge period as well as several political crises in modern Cambodia. The main theme presented through the use of magical realism plays an important role in revealing the prolonged bad effect of colonialism on the former colonised country and, therefore,

contesting the grand narrative on colonialism given by European colonisers. The author has combined rational logic with illogical magical elements in the creation of the plot, the main character and the setting in order to elaborate the main theme of the story.

Keywords: Magical Realism; Modern Thai literature; Anusorn Tipayanon; Colonialism

ความนำ

“สัจนิยมมหัศจรรย์” (Magical Realism) เป็นแนวทางการประพันธ์ที่กำลังได้รับความนิยมในแวดวงวรรณกรรมไทยร่วมสมัย สัจนิยมมหัศจรรย์ถือกำเนิดขึ้นในทวีปยุโรปในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เมื่อ ฟรันซ์ โรห์ (Franz Roh) นักประวัติศาสตร์ศิลปะชาวเยอรมันบัญญัติศัพท์ว่าสัจนิยมมหัศจรรย์ (Magischer Realismus) ขึ้นเพื่อเรียกกระแสการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ในประเทศเยอรมนี ในช่วงเวลาที่ผู้คนสูญเสียความเชื่อมั่นต่อหลักคิดเหตุผล อีกทั้งความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ซึ่งชาวตะวันตกยึดมั่นว่าเป็นรากฐานของอารยธรรมได้ถูกทำลายลง ศิลปะสัจนิยมมหัศจรรย์ได้มีบทบาทสำคัญในการทำทลายความเชื่อบนหลักคิดเหตุผลและคุณค่าทางวิทยาศาสตร์ ด้วยการกระตุ้นเตือนให้มนุษย์มองเห็นคุณค่าของพลังมหัศจรรย์ซึ่งแฝงเร้นอยู่ในตัวตน (ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, 2548: 317-318)

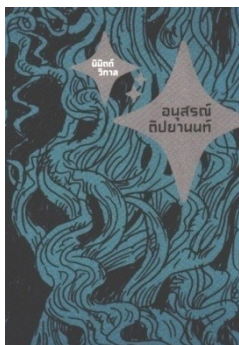
แม้ว่าอาเลโด้ การ์เปเนเตียร์ (Alejo Carpentier) นักเขียนชาวคิวบาผู้มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่และวางรูปแบบสัจนิยมมหัศจรรย์ให้กลายเป็นลักษณะอันโดดเด่นของการประพันธ์ในลาตินอเมริกา จะเสนอไว้ในบทความเรื่อง “On the Marvelous Real in America” ว่า ความเป็นจริงอันมหัศจรรย์¹ เป็นมรดก

¹ การ์เปเนเตียร์เสนอให้ใช้คำว่า ความเป็นจริงอันมหัศจรรย์ (Marvelous Real) แทนคำว่า สัจนิยมมหัศจรรย์.

ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของดินแดนลาตินอเมริกาซึ่งมีมาแต่แรกเริ่ม แต่ก็มีได้หมายความว่า สัจนิยมมหัศจรรย์จะเป็นกระแสการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉพาะในดินแดนลาตินอเมริกาเท่านั้น ดังที่อซาเบล อัลยันเต นักเขียนหญิงชาวชิลี ผู้เขียนนวนิยายแนวสัจนิยมมหัศจรรย์ได้เสนอไว้ว่า “สัจนิยมมหัศจรรย์เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์หรือวิถีการมองซึ่งเป็นพื้นที่สำหรับพลังที่มองไม่เห็นที่ขับเคลื่อนโลกไม่ว่าจะเป็นความฝัน ตำนาน ปกรณัม อารมณ์ แรงปรารถนา หรือประวัติศาสตร์...การมองชีวิตเช่นนี้พบได้ในวรรณกรรมแอฟริกัน เอเชีย และประเทศกำลังพัฒนาเกือบทุกหนแห่ง สัจนิยมมหัศจรรย์มีอยู่ทั่วไปในโลก เป็นความสามารถที่จะเห็นและเขียนเกี่ยวกับทุกมิติของความเป็นจริง” (Allende, 1991: 54) ดังนั้นเมื่อกระแสวรรณกรรมแนวสัจนิยมมหัศจรรย์เริ่มต้นและเฟื่องฟูขึ้นที่ลาตินอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากนวนิยายเรื่อง *One Hundred Years of Solitude* (หนึ่งร้อยปีแห่งความโดดเดี่ยว) ของกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ นักเขียนชาวโคลัมเบียได้รับรางวัลโนเบลใน ค.ศ.1982 และได้รับยกย่องให้เป็นต้นแบบของวรรณกรรมแนวสัจนิยมมหัศจรรย์ซึ่งส่งอิทธิพลต่อนักเขียนทั่วโลก การประพันธ์แนวนี้ก็ได้แผ่อิทธิพลไปทั่วโลกอย่างต่อเนื่องและมีการผสมผสานลักษณะความเป็นพื้นถิ่นซึ่งผูกโยงกับความมหัศจรรย์ในพื้นที่นั้นๆ รวมด้วยไม่เว้นแม้ในทวีปเอเชีย เช่น วรรณกรรมของซาลมาน รัชดี (Salman Rushdie) นักเขียนเชื้อชาติอินเดีย วรรณกรรมของฮารูกิ มูราคามิ (Haruki Murakami) นักเขียนชาวญี่ปุ่น และวรรณกรรมของนักเขียนไทย เช่น กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, ศิริวัตร แก้วกาญจน์, ศิริพรรณ เตชจินดาวงศ์ (คอยหนู), จิรภัทร อังศุมาลี, ปรีทรรศ หุตางกูร เป็นต้น

นักเขียนไทยร่วมสมัยคนหนึ่งที่นิยมแนวทางการประพันธ์แบบสัจนิยมมหัศจรรย์คือ อนุสรณ์ ติปยานนท์ ผลงานวรรณกรรมของเขามีลักษณะเด่นที่การผสมองค์ประกอบความมหัศจรรย์เหนือจริงไว้กับการนำเสนอความจริงบนหลักเหตุผล กลวิธีการประพันธ์ในลักษณะนี้มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ผลงานเรื่องแรกจนถึงผลงานรวมเรื่องสั้นชุด *นิมิตต์วิกาล* ซึ่งตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2554 และได้เข้ารอบสุดท้ายในการประกวดรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ในปีเดียวกัน อาจกล่าวได้ว่าหนังสือรวมเรื่องสั้นชุด *นิมิตต์วิกาล* เป็น

“วรรณกรรมแนวสังคมนิยมมหัศจรรย์”² ได้มีรูปแบบ เพราะ “...ความเหนือจริงที่ปรากฏในเรื่องสั้น...มีเพื่อยืนยันว่าเหตุผลไม่อาจเป็นเพียงเครื่องมือเดียวที่อธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่มนุษย์ประสบ ในหลายๆ ครั้งการพึ่งเสียงของความเชื่อและศรัทธาในโลกแห่งจิตวิญญาณอาจนำเราไปสู่คำตอบอีกชุดหนึ่งซึ่งมีความหมายต่อชีวิตมากกว่า ศูนย์กลางของเรื่องเล่า ณ แดนบูรพทิศ ความสำคัญของอดีต ความทรงจำ และการดำรงอยู่ของตำนานในโลกสมัยใหม่เพิ่มกลิ่นอายของความเป็นเรื่องเล่าแนวหลังอาณานิคมที่ทำทลายชุดเรื่องเล่ากระแสหลักในปัจจุบัน...” (ภาพรวมของเรื่องสั้นที่ส่งเข้าประกวดรางวัลซีไรต์ประจำปี 2554, ออนไลน์)

ภาพที่ 1: หนังสือรวมเรื่องสั้นชุด นิมิตต์วิกาล

ที่มา: <http://bookmoby.com>

บทความนี้มุ่งศึกษาเรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือรวมเรื่องสั้นชุด H_2O ปรากฏการณ์แตกตัวของน้ำบนแผ่นกระดาด เมื่อ พ.ศ.2548 ต่อมาพิมพ์ซ้ำในหนังสือรวมเรื่องสั้นชุด นิมิตต์วิกาล เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ.2554 และตีพิมพ์แยกเรื่องเมื่อเดือนตุลาคมในปีเดียวกัน เพื่อวิเคราะห์ว่า อนุสรณ์ ติปยานนท์ใช้กลวิธีการประพันธ์แนวสังคมนิยมมหัศจรรย์ในการนำเสนอ

² ในรวมเรื่องสั้นชุด นิมิตต์วิกาล ผู้วิจัยพบว่า เรื่องสั้น 7 ใน 8 เรื่องได้แก่ “น้ำตากวาง” “สัตว์ประหลาด” “นิมิตต์วิกาล” “เงาแห่งฝน” “มรณสักขี” “ปัดดาเวีย” และ “เรือกที่จมลงในถ้ำกาแพ” ใช้กลวิธีการประพันธ์แนวสังคมนิยมมหัศจรรย์.

แนวคิดหลักอย่างไร และสัญญนิยมมหัศจรรย์ในเรื่องมีบทบาทเช่นไร โดยจะเริ่มด้วยการกล่าวถึงความหมายของสัญญนิยมมหัศจรรย์โดยสังเขป จากนั้นจึงกล่าวถึงแนวคิดหลัก กลวิธีการประพันธ์แนวสัญญนิยมมหัศจรรย์ในการเสนอแนวคิดหลักและบทบาทของสัญญนิยมมหัศจรรย์ในเรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” ตามลำดับ

ความหมายของสัญญนิยมมหัศจรรย์

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2552: 67) กล่าวว่า สัญญนิยมมหัศจรรย์เกิดจากการนำคำสองคำที่สื่อถึงการประพันธ์สองรูปแบบซึ่งเป็นปรกักษ์กันมาวางไว้เคียงกัน คำว่า “Realism” สื่อความถึง “วรรณกรรมแนวสัญญนิยม” ซึ่งเป็นศิลปะการประพันธ์ที่เน้นสะท้อนภาพชีวิตและสังคมตามความเป็นจริง โดยที่ความเหมือนจริงและความสมจริงนั้นตั้งอยู่บนฐานคิดแบบเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ ขณะที่คำว่า “Magic” สื่อความถึง “วรรณกรรมแนวแฟนตาซี” ซึ่งผูกพันกับเรื่องมหัศจรรย์เหนือจริงรวมถึงตำนานและเรื่องเล่าพื้นถิ่นซึ่งไม่สามารถอธิบายด้วยหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ได้ สัญญนิยมมหัศจรรย์จึงเป็นพื้นที่ของการปะทะสังสรรค์ระหว่างโลกทัศน์สองแบบซึ่งผูกโยงกับตรรกะคนละชุด โดยนัยนี้ สัญญนิยมมหัศจรรย์จึงมีได้มีสถานะเป็นเพียงแนวทางการประพันธ์เท่านั้น แต่ยังมีความสำคัญในฐานะวาทกรรมซึ่งมีแนวคิดและอุดมการณ์รองรับด้วย ดังที่สุเรช โชติอุดมพันธ์ (2548: 89-90) อธิบายไว้ว่า ขณะที่วาทกรรมสัญญนิยมใช้มุมมองทางวิทยาศาสตร์และระบบเหตุผลเพื่อลบล้างกระแสจินตนิยม (Romanticism) ซึ่งเป็นแนวทางการประพันธ์กระแสหลักที่มุ่งเน้นนำเสนอความจริงในแบบจินตนาการฟุ้งฝันในยุคก่อนหน้า สัญญนิยมมหัศจรรย์ก็เกิดขึ้นเพื่อวิพากษ์วาทกรรมสัญญนิยมอีกต่อหนึ่ง ด้วยการเสนอให้เห็นขีดจำกัดของเหตุผลในการนำเสนอความจริง ในที่นี้ สัญญนิยมมหัศจรรย์จึงเป็นการสร้าง “วาทกรรมผสมผสาน” (hybridized discourse) ที่มีโลกของเหตุผลเป็นพื้นฐาน และบนพื้นฐานนั้นมีองค์ประกอบของเรื่องราวเร้นลับหรืออิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ผสมผสานอยู่โดยที่ไม่พยายามจัดการหรืออธิบายองค์ประกอบเหล่านั้นโดยใช้ระบบเหตุผล

เวนดี้ บี. ฟาริส (Wendy B. Faris) ได้เสนอลักษณะสำคัญของวรรณกรรมแนวสัจนิยมมหัศจรรย์ไว้ 5 ประการ ซึ่งอาจสรุปได้ว่า สัจนิยมมหัศจรรย์เป็นกลวิธีหรือแนวทางการประพันธ์ที่ผสมความเป็นจริงบนหลักการเหตุผลและความมหัศจรรย์เหนือจริงหลอมรวมไว้ในองค์ประกอบต่างๆ ผู้อ่านจะไม่สามารถจำแนกโลกของความเป็นจริงออกจากโลกมหัศจรรย์ได้อย่างชัดเจนและเห็นว่ามีความเป็นไปได้ที่ปรากฏการณ์มหัศจรรย์ในเรื่องจะเกิดขึ้นในโลกที่ตนอาศัยอยู่ นั่นเป็นเพราะ “การผสม” และ “การหลอมรวม” ระหว่างแนวทางการประพันธ์ที่ผูกโยงกับโลกทัศน์คณะแบบซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน สัจนิยมมหัศจรรย์จึงทำให้พรมแดนที่เคยใช้จำแนกความจริงและความมหัศจรรย์พร่าเลือนและเลือนไหล และด้วยเป็นกลวิธีการประพันธ์ที่มีแนวคิดเรื่องความเหลื่อมล้ำอยู่เบื้องหลัง จึงทำให้สัจนิยมมหัศจรรย์มีบทบาทสำคัญในการเผยให้เห็นความไม่เท่าเทียมในสังคม ตั้งคำถามและวิพากษ์ต่อระบบความคิดความเชื่อแบบเดิม (ดูเพิ่มเติมใน Faris, 1995: 167-174)

แนวคิดหลักในเรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน”

“เงาแห่งฝน” เป็นเรื่องราวการเดินทางของ ‘ผม’ ตัวละครชาวไทยซึ่งต้องเดินทางไปนำอินซูลินจากโรงพยาบาลเมืองกระเจห์³ มาฉีดให้เพื่อนนักปลูกป่าชาวสวิสซึ่งประสบภาวะขาดน้ำตาลในเลือดอย่างรุนแรง ระหว่างที่ ‘ผม’ หลงทางอยู่ในป่า หญิงสาวชาวเขมรชื่อ นิม เฮย เกรียง ปรากฏตัวขึ้นอย่างลึกลับและช่วยนำทาง ‘ผม’ ให้กลับสู่เส้นทางที่ถูกต้อง ‘ผม’ จึงสัญญาว่าจะหาหนังสือสวดมนต์ภาษาเขมรมาให้เธอตามคำขอเมื่อเดินทางกลับ

ที่เมืองกระเจห์ ‘ผม’ เข้าพักในเกสต์เฮ้าส์แห่งหนึ่งเพื่อรอพบหมอในเช้าวันรุ่งขึ้น คั่นนั้น ‘ผม’ แวะซื้อหนังสือจากร้านขายของชำเล็กๆ และนำกลับมาอ่านที่บาร์ชั้นล่างของที่พัก ขณะอ่านหนังสือ เสียงจาก S-21 ของเดวิด แชนด์เลอร์

³ สะกดตามตัวบท ในภาษาเขมรออกเสียงว่า “กรอเจห์” ตรงกับคำว่า “กระเจะ” ในภาษาไทย.

‘ผม’ ได้ยินเสียงโห่ร้องของผู้ชมโทรทัศน์ทั้งชาวต่างชาติและชาวเขมรซึ่งมาชมการถ่ายทอดสดฟุตบอลเฟรนช์คัพ ระหว่างฟุตบอลพักครึ่งเวลา ‘ผม’ นำสมุดภาพถ่ายประวัติศาสตร์กัมพูชายุคใหม่มาดู และพบว่า นิม เฮย เกรียง ได้เสียชีวิตไปตั้งแต่สมัยเวียดนามเข้ายึดอำนาจรัฐบาลเขมรแดง

วันรุ่งขึ้นหลังจากได้รับอินซูลิน ‘ผม’ เริงเดินทางกลับและได้พบกับนิม เฮย เกรียงอีกครั้ง ‘ผม’ ได้ร่วมเป็นสักขีพยานในพิธีส่งวิญญาณเธอสู่ภพอันสันติ เกรียงเล่าสาเหตุที่ทำให้วิญญาณของเธอยังสถิตอยู่ในป่าและแสดงทัศนะว่า การเข่นฆ่าพี่น้องร่วมชาติในยุคเขมรแดงและความผันผวนต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นผลจากการที่กัมพูชาตกเป็นอาณานิคมอยู่นาน จนทำให้ชาวเขมรสูญเสียจิตวิญญาณความเป็นเขมร หลังจากเกรียงเดินทางสู่สุคติ ‘ผม’ ได้นำอินซูลินกลับไปฉีดให้เพื่อน เมื่อเพื่อนหายเป็นปกติ ‘ผม’ และเพื่อนตัดสินใจเดินทางกลับ

แนวคิดสำคัญที่อนุสรณ์ ติปยานนท์เสนอไว้ในเรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” ผ่านกลวิธีการประพันธ์ที่ผสมผสาน “สัจนิยม” และ “มหัศจรรย์” ไว้ด้วยกันก็คือ การเข้าปกครองกัมพูชาของเจ้าอาณานิคมส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อวิถีชีวิตของประชาชนและได้ทำลาย “จิตวิญญาณความเป็นเขมร” ลงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง แม้ลัทธิอาณานิคมจะสิ้นสุดไปนานแล้วก็ตาม แต่อิทธิพลในด้านต่างๆ ของเจ้าอาณานิคมยังคงดำรงอยู่จวบจนปัจจุบัน การสูญเสียจิตวิญญาณความเป็นเขมรซึ่งส่งผลให้ชาวเขมรไม่สามารถพึ่งพาและปกครองตนเองได้ เป็นสาเหตุสำคัญของการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์พี่น้องร่วมชาติในสมัยรัฐบาลเขมรแดงและความผันผวนต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกัมพูชาในเวลาต่อมา

ภาพที่ 2

เรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน”

ที่มา: <http://www.b2s.co.th>

ในเรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” ผู้เขียนไม่เพียงเสนอภาพกัมพูชาในฐานะอดีตประเทศอาณานิคมของฝรั่งเศสเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นการตกอยู่ภายใต้ “อิทธิพล” หรือ “เงา” ของชาติอื่นๆ ซึ่งพยายามเข้าแทรกแซงกิจการภายในกัมพูชาด้วย

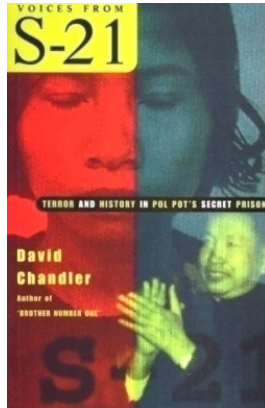
กัมพูชาภายใต้ “เงา” ของเจ้าอาณานิคมและชาติมหาอำนาจ

ในเรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” ผู้เขียนดำเนินเรื่องตาม “โครงเรื่องแนวผจญภัย”⁴ เพื่อเปิดพื้นที่ให้ความมหัศจรรย์ ทว่าความระทึกใจในเรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” กลับมิได้อยู่ที่อุปสรรคซึ่งเป็นบททดสอบตัวเอง วิธีการที่ตัวเองใช้เอาตัวรอด หรือ สิ่งมหัศจรรย์พันธุ์ลึกลับซึ่งได้พบเจอระหว่างทางเช่นวรรณกรรมแนวผจญภัยมหัศจรรย์เรื่อง *เพชรพระอุมา* หรือ *ล่องไพร* ด้วยอุปสรรคเพียงประการเดียวที่ ‘ผม’ ต้องเผชิญคือการหลงทางในป่า ซึ่ง ‘ผม’ ได้รับความช่วยเหลือจากนิม เฮย เกรียงเป็นอย่างดี ความระทึกใจจึงอยู่ที่เหตุการณ์ตอนท้ายเรื่องซึ่งเปิดพื้นที่ให้ ‘ผม’ ได้พูดคุยกับวิญญาณของเกรียง นับเป็นจุดสำคัญที่ช่วยคลี่คลายเรื่องเล่าและเหตุการณ์ที่ผู้เขียนใช้ในการผูกเรื่อง

“...วรรณกรรมฉบับถ่ายเอกสารของโอโนเร เด บัลซัค, เสียงจาก S-21 หนังสือ-รวมเรื่องเล่าแห่งโศกสเลงของเดวิด แชนด์เลอร์ และสมุดรวมภาพถ่ายประวัติศาสตร์กัมพูชายุคใหม่โดยช่างภาพชาวญี่ปุ่น...” (อนุสรณ์ ตีปยานนท์, 2554: 56-57) ซึ่ง ‘ผม’ ซ้อมจากร้านคำริมทางในเมืองกระเจห์ เป็นวัตถุดิบเรื่อง ซึ่งผู้เขียนใช้ในการผูกเรื่อง ผู้เขียนสร้างให้ ‘ผม’ เลือกลงดูเฉพาะหนังสือเรื่อง *เสียงจาก S-21* และสมุดรวมภาพถ่ายประวัติศาสตร์กัมพูชายุคใหม่ และได้นำเนื้อความบางตอนจากในหนังสือ *เสียงจาก S-21* และคำอธิบายภาพถ่ายในสมุด

⁴ “เริ่มต้นด้วยจุดมุ่งหมายในการผจญภัย ซึ่งมักเป็นเรื่องของการค้นหา เช่น หาค้น หรือ หาของมีค่า และจะจบเรื่องเมื่อภารกิจบรรลุแล้ว ระหว่างจุดเริ่มต้นและลงจบเป็นการผจญภัยอันตรายแบบต่างๆ ที่ต้องอาศัยความสามารถ ไหวพริบ หรืออาวุธในการเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ให้ได้” (อิวาตี ไตลิ่งคะ, 2546: 16).

ภาพโดยสังเขปมาใส่ไว้ในเรื่องสั้น สลับกับการให้ ‘ผม’ บรรยายภาพชาวเขมรซึ่ง
แห่แหนเข้าชมการถ่ายทอดสดฟุตบอลเฟรนช์คัพในบาร์ตามเวลาในท้องถิ่น
ดังนั้นการพิจารณารวบรวมของบัลซ์พร้อมกับหนังสือทั้งสองเล่มที่ ‘ผม’ เลือก
ซื้อจึงมีนัยสำคัญที่สอดประสานกัน

ภาพที่ 3 *Voices from S-21*

ที่มา: <http://www.silkwormbooks.info>

หนังสือเรื่อง *เสียงจาก S-21: ความหวาดกลัวและประวัติศาสตร์ใน*
คุกลับของพอล พต (Voices from S-21: Terror and History in Pol Pot's Secret
Prison) ของเดวิด แชนด์เลอร์ (David Chandler) เป็นวัตถุดิบเรื่องชิ้นแรกๆ ที่ผู้เขียน
นำมาใช้ผูกเรื่อง ความจำวนหายหน้าซึ่งผู้เขียนคัดสรรแปลเทียบความจาก
หนังสือ เป็นฉากการค้นพบคุกลับที่ใช้คุมขังนักโทษการเมืองซึ่งได้รับขนานนามว่า
S-21 (Security Office 21) หรือตวลสแลง (Tuol Sleng) เป็นครั้งแรกโดยกองกำลัง
เวียดนาม เมื่อวันที่ 8 มกราคม ค.ศ.1979 หนึ่งวันหลังจากกองทัพเวียดนามเข้ายึด
กรุงพนมเปญและโค่นล้มรัฐบาลเขมรแดงได้สำเร็จ เนื้อความที่ผู้เขียนนำมาแทรก
ใส่ไว้ในเรื่องสั้นได้ผลิตซ้ำภาพความโหดร้ายทารุณที่รัฐบาลเขมรแดงกระทำต่อ
พี่น้องร่วมชาติ ดังความตอนหนึ่งกล่าวว่า

และในห้องชั้นล่างของตึกด้านทิศใต้ นั่นเองที่ช่างภาพทั้งสองได้พบศพชายหลายคนที่ถูกสังหารทิ้ง บางศพถูกล่ามโซ่ติดกับเตียงเหล็ก บางศพลำคอของเหยื่อถูกเชือดจนขาดรุ่งริ่งเลือดบางจุดบนพื้นยังไม่ทันแห้งด้วยซ้ำ จำนวนศพที่พบมีถึง 14 ศพ ซึ่งล้วนถูกปลิดชีพก่อนหน้าไม่กี่วัน⁵ (อนุสรณ์ ตีปยานนท์, 2554: 58)

ผู้เขียนให้ ‘ผม’ กล่าวเปรียบเทียบภาษาที่เดวิด แชนด์เลอร์ใช้พรรณนาเหตุการณ์ในหนังสือเรื่อง *เสียงจาก S-21* ไว้ว่า “...เหมือนดังการได้นั่งล้อมวงรอบกองไฟเพื่อฟังผู้เฒ่าเล่านิทาน...” (อนุสรณ์ ตีปยานนท์, 2554: 57) นัยนี้ ทำให้มิติของเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ซึ่งถือเป็นวาทกรรมกระแสหลักในโลกความเป็นจริงมีลักษณะคาบเกี่ยวกับเรื่องแต่งตามจินตนาการในโลกมหัศจรรย์ กล่าวคือ เหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่น้องร่วมชาติกัมพูชาอย่างโหดร้ายทารุณของรัฐบาลเขมรแดงซึ่งสมควรเกิดขึ้นได้เฉพาะแต่ในโลกมหัศจรรย์อย่าง “นิทาน” นั้น กลับเกิดขึ้นจริงและกลายเป็นประวัติศาสตร์แห่งบาดแผลในโลกที่เราอาศัยอยู่ การไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์อันราวกับเป็นเรื่องสมมุติในโลกของนิทานที่เกิดขึ้นได้นั้นเองทำให้ ‘ผม’ ซึ่งผู้เขียนสร้างให้เป็นตัวแทนของผู้อ่านและผู้คนจำนวนมากในโลกปัจจุบันนิยามเหตุการณ์ดังกล่าวว่าเป็น “ความบ้าคลั่งอันไร้เหตุผล” ซึ่งเป็นปมสำคัญที่ผู้เขียนใช้ผูกเรื่อง ก่อนการคลี่คลายเพื่อนำเสนอแนวคิดหลักโดยตัวละครสัจนิยมมหัศจรรย์ นิม เฮย เกรียง ในท้ายเรื่อง

วัตถุดิบเรื่องชั้นต่อมาคือ สมุดรวมภาพถ่ายประวัติศาสตร์กัมพูชาชุดใหม่โดยช่างภาพชาวญี่ปุ่นซึ่งผู้เขียนให้ ‘ผม’ บอกเล่าเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ไว้ว่า “...ในนั้นมีภาพถ่ายน่าสนใจมากมาย ตั้งแต่การเสด็จนิวัติกัมพูชาของสมเด็จพระเจ้านโรดมสีหนุในวัยหนุ่ม ภาพการเดินทางไปเยือนจีนของพอล พต ภาพผู้รอดถึงของกองทัพเวียดนามเคลื่อนเข้าสู่กรุงพนมเปญ ปัญญาชนรุ่นใหม่ที่พากันเดินขบวนในสงครามกลางเมือง...” (อนุสรณ์ ตีปยานนท์, 2554: 59-60) เห็นได้ชัดว่าผู้เขียนใช้

⁵ เน้นข้อความตามตัวบทในเรื่องสั้น.

คำอธิบายภาพถ่ายเพียงไม่กี่บรรทัดเพื่อแสดงภาพแทนประวัติศาสตร์กัมพูชาในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

ภาพการเสด็จนิวัติกัมพูชาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอในวัยหนุ่ม เป็นภาพแทนของประวัติศาสตร์กัมพูชาภายใต้การปกครองของเจ้าบรมวงศ์เธอ ตั้งแต่ ค.ศ. 1941 เมื่อ “...เดอกูร์ ข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศสได้เลือกเจ้าบรมวงศ์เธอ (ประสูติ ค.ศ. 1922)...ผู้ทรงศึกษาอยู่ ณ วิทยาลัยของฝรั่งเศสที่เมืองไชนงอนให้ขึ้นครองราชย์...” การดำเนินนโยบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอในการเรียกร้องเอกราชจากเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสซึ่งเป็นผลสำเร็จในปลาย ค.ศ. 1953 การดำเนินนโยบายผูกขาดอำนาจทางการเมืองของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอซึ่งครอบงำชีวิตคนกัมพูชาเป็นเวลาสิบห้าปีตั้งแต่ ค.ศ. 1955 จวบจน “...เจ้าบรมวงศ์เธอถูกถอดจากตำแหน่งโดยสมัชชาแห่งชาติที่ทรงแต่งตั้งด้วยพระองค์เองใน ค.ศ. 1970...” (แซนด์เลอร์, 2546: 262, 294, 299)

ภาพปัญญาชนรุ่นใหม่ที่พักันเคินขวนในสงครามกลางเมือง เป็นภาพแทนของกัมพูชาภายใต้การปกครองของลอน นอล ตั้งแต่ ค.ศ. 1970 เมื่อลอน นอล โค้นล้มอำนาจของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ จนถึงต้น ค.ศ. 1975 ภาพการเดินทางของปัญญาชนชาวเขมรซึ่งเป็นสมาชิกขบวนการคอมมิวนิสต์กัมพูชา หรือต่อมารู้จักกันในชื่อ “เขมรแดง” เกิดจากการที่เขมรแดงไม่พอใจสหรัฐอเมริกา (รวมถึงรัฐบาลลอน นอลซึ่งยินดีให้สหรัฐอเมริกาเข้าแทรกแซงและสนับสนุนงบประมาณจำนวนมหาศาล) ซึ่งทั้งระบอบคอมมิวนิสต์ทั้งกองกำลังเวียดนามที่เข้ามาตั้งฐานทัพในกัมพูชาและกองกำลังเขมรแดงอย่างหนัก การจัดตั้งรัฐบาลสหภาพแห่งชาติกัมพูชาที่ปักกิ่งของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอร่วมกับผู้นำคอมมิวนิสต์ได้ทำให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์กัมพูชาภายใต้การนำของปัญญาชนกลุ่มปารีสเข้มแข็งขึ้นและสามารถเข้าบุกยึดกรุงพนมเปญได้สำเร็จในวันที่ 17 เมษายน ค.ศ. 1975 (เขียน ธีระวิทย์และสุนัย ผาสุข, 2543: 28-32)

ภาพการเดินทางไปเยือนจีนของพอล พต เป็นภาพแทนของ “...ระบอบการปกครองคอมมิวนิสต์ที่ควบคุมกัมพูชาตั้งแต่เดือนเมษายน ค.ศ. 1975 ถึงเดือนมกราคม ค.ศ. 1979 เป็นที่รู้จักกันในนาม กัมพูชาประชาธิปไตย...” ปฏิเสธไม่ได้ว่า

ชาโลธ สอ ซึ่งต่อมารู้จักกันในชื่อจัดตั้งว่า พอล พต ได้รับอิทธิพลและแนวคิดการปฏิวัติจากเหมา เจ๋อตุง ดังจะเห็นว่าใน ค.ศ.1966 พอล พตใช้เวลาหลายเดือนอยู่ในประเทศจีนก่อนเดินทางกลับกัมพูชา (แซนเดอร์, 2546: 329, 318) นอกจากนี้การที่พอล พตเดินทางไปจีนใน ค.ศ.1977 ก็เพื่อหวังใช้ความสัมพันธ์อันดีกับจีนเพื่อป้องกันภัยคุกคามจากเวียดนาม (แม้ในความเป็นจริงจีนจะมีได้ให้ความช่วยเหลือกัมพูชาอย่างชัดเจน) ในขณะที่เวียดนามก็สร้างหลักประกันความปลอดภัยให้ตนเองจากการคุกคามของจีนด้วยการทำสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือกับโซเวียต เวียดนามส่งกองพลบุกเข้าไปในกัมพูชาและสามารถยึดครองกรุงพนมเปญได้สำเร็จในเวลาต่อมา (เขียน วีระวิทย์และสุณัย ผาสุข, 2543: 35-36)

ภาพผู้รุดถึงของกองทัพเวียดนามเคลื่อนเข้าสู่กรุงพนมเปญ เป็นภาพแทนของกัมพูชายภายใต้การควบคุมดูแลของเวียดนามตั้งแต่วันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1979 “...จนกระทั่งถึง ค.ศ.1989 ในนามสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา (*People's Republic of Kampuchea*)...” (แซนเดอร์, 2546: 357) บุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเวียดนาม รวมถึงอดีตสมาชิกเขมรแดงซึ่งต่อมากลายเป็นผู้นำแนวร่วมปลดปล่อยชาติกัมพูชายภายใต้การอุปถัมภ์ของเวียดนามเช่น เฮง สาร์นและสุน เซน ได้รับมอบหมายให้ดำรงตำแหน่งสำคัญในรัฐบาลสาธารณรัฐ ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาและรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยซึ่งเกิดจากการจัดตั้งของเขมรสามฝ่ายได้แก่ ฝ่ายของสมเด็จสีหนุ ฝ่ายของซอนซาน และฝ่ายของอดีตรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องยืดเยื้อ และมีที่ท่าผ่นปรนในช่วงปลายทศวรรษที่ 1980 เมื่อโซเวียตดำเนินนโยบายผ่นคลายความตึงเครียดกับตะวันตกและจีน และปรับลดความช่วยเหลือทางทหารแก่เวียดนาม แม้เวียดนามจะประกาศถอนกำลังทหารออกจากกัมพูชาในเดือนกันยายน ค.ศ.1989 แต่ก็ยังคงเข้าแทรกแซงกัมพูชายุ่งเป็นระยะ จวบจนการลงนามร่วมกันในข้อตกลงสันติภาพนานาชาติที่กรุงปารีสของเขมรทั้งสี่ฝ่ายในเดือนตุลาคม ค.ศ.1991 เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการสร้างความปรองดองและการจัดการเลือกตั้งทั่วไปในกัมพูชา จึงถือเป็นจุดสิ้นสุดของเวียดนามในการเข้ายึดครองกัมพูชา (เขียน วีระวิทย์และสุณัย ผาสุข, 2543: 37-43)

คำอธิบายภาพถ่ายในสมุดภาพประวัติศาสตร์กัมพูชาในเรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” ซึ่งผู้เขียนคัดสรรให้ ‘ผม’ กล่าวถึงนั้น แสดงให้เห็นประวัติศาสตร์กัมพูชาร่วมห้าสิบปีคือตั้งแต่ ค.ศ.1941-1991 จะเห็นว่า กัมพูชาดอกอยู่ภายใต้ “เงา” ในความหมายที่ตรงกับคำว่า “shadow” ในภาษาอังกฤษ ซึ่งหมายถึง “อิทธิพล” (influence) ของมหาอำนาจอันหลากหลายได้แก่ ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา จีน และเวียดนามทั้งในทางตรงและทางอ้อม ไม่เพียงเท่านั้นการตัดภาพสลับไปมาระหว่างเรื่องเล่าประวัติศาสตร์กัมพูชาในวัตถุต้นเรื่องกับภาพของชาวกัมพูชาที่แห่แหนเข้าชมการถ่ายทอดสดฟุตบอลเฟรนช์คัพระหว่างทีมโอลิมปิกมาร์เซย์และทีมสตาร์สบูร์กในบาร์เมืองกระเจี๊ยบตามเวลาในท้องเรื่อง ก็แสดงให้เห็นว่า “อิทธิพล” หรือ “อำนาจ” โดยเฉพาะอย่างยิ่งของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส ยังคงแผ่ปกคลุมวิถีชีวิตของชาวกัมพูชาจนปัจจุบัน

...มีเสียงโห่ร้องเป่าปากที่หน้าประตูและพื้นที่ด้านในบางส่วนมีชาวเขมรท้องถิ่นอัดแน่นเพื่อชมการถ่ายทอดสดนัดนี้ คำถามข้อใหญ่ก่อตัวขึ้นในความคิดคำนึงของผม สำหรับชาวต่างชาติหลากหลายสีผิวที่เดินทางไกลมาค่อนโลก การยอมสยบอยู่หน้าจอโทรทัศน์เพื่อขจัดความเปลี่ยวเปล่านั้นเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ แต่สำหรับผู้คนในประเทศนี้เล่า ในประเทศที่ไฟฟ้าถูกใช้น้อยกว่าแสงเทียน กับระเบิดมีมากกว่าจำนวนประชากร ดวงตาเศร้าสร้อยมีมากกว่าดวงตาเปี่ยมความหวัง พวกเขาชื่นชมยินดีสิ่งใดหนอกับเกมกีฬาจากเจ้าอาณานิคมยุคสุดท้าย? ...4:3 เสียงโห่ร้องของกองเชียร์ทีมโอลิมปิกมาร์เซย์ดังสนั่นหวั่นไหวประหนึ่งดังเสียงโห่ร้องอวยชัยแห่งกองทัพฝรั่งเศสเมื่อแรกยาดราเข้ายึดครองอินโดจีน... (อนุสรณ์ ดิทยานนท์, 2554: 59-60)

เมื่อพิจารณาคำว่า “เงา” ในความหมายว่า “สิ่งที่ไม่จริง” (a thing that is not real) ร่วมด้วยอาจกล่าวได้ว่า นี่แน่ คำว่า “เงา” สื่อความถึง “ภาพเกมกีฬาฟุตบอลจากหน้าจอโทรทัศน์” และชวนให้ประหวัดถึง “วรรณกรรมฉบับถ่ายเอกสาร

ของโอโนเร เด บัลซัค” รวมด้วย จะเห็นว่าทั้งรายการถ่ายทอดสดทางโทรทัศน์และวรรณกรรมฉบับถ่ายเอกสารล้วนเป็นเพียง “เงา” หรือ “สำเนา” ที่จำลองจาก “ของจริง” ซึ่งหมายถึงการแข่งขันฟุตบอลเฟรนช์คัพในประเทศฝรั่งเศสและวรรณกรรมฉบับภาษาฝรั่งเศสของบัลซัค แม้กัมพูชาจะเฉลิมฉลองเอกราชไปเมื่อปลาย ค.ศ. 1953 ทว่าชาวเขมรก็ยังมิได้มีอิสรภาพในการดำเนินชีวิตตามวิถีแห่งตนอย่างแท้จริง ด้วยฝรั่งเศสได้ทิ้ง “เงา” ของตนเองไว้ในรูปลักษณะต่างๆ ซึ่ง “เงา” นี้ได้ผลิตซ้ำอำนาจและอิทธิพลของฝรั่งเศสที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวเขมรจวบจนปัจจุบันนี้ “เงา” จึงเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับภาพแสดงแทนทางวัฒนธรรม (cultural representation)⁶ ของเจ้าอาณานิคมซึ่งเข้าปกครองอาณานิคมและยังคงทิ้งร่องรอยไว้ ภาพชาวกัมพูชาในบาร์เล็กๆ ซึ่งยังคงยินดีที่จะเสพความรื่นรมย์จากเกมกีฬาของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสในพื้นที่เรื่องสั้น อาจตีความได้ว่าเป็นภาพแทนของประชาชนกัมพูชาในภาพรวมซึ่งยังคงยอมรับภาพแสดงแทนวัฒนธรรมฝรั่งเศสโดยมิได้ระแวงสงสัยถึงผลกระทบจากการตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของฝรั่งเศส และคงจะไม่ไกลเกินจริงหากจะกล่าวว่า แม้ลัทธิอาณานิคมจะสิ้นสุดลง แต่อดีตประเทศอาณานิคมก็ยังคงตกอยู่ในภาวะ “กึ่งอาณานิคม” ต่อไป

นอกจากผู้เขียนจะแสดงให้เห็นอิทธิพลของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสซึ่งยังคงส่งผลกระทบต่องานชีวิตของชาวเขมรจวบจนปัจจุบันแล้ว “...กับระเบิดที่มีมากกว่าจำนวนประชากร...” ที่ ‘ผม’ กล่าวถึงยังแสดงให้เห็นผลพวงจากสงครามกลางเมืองภายในกัมพูชา ซึ่งแม้สงครามจะสิ้นสุดลง แต่ปัญหาเรื่องกับระเบิดก็ยังคงส่งผลกระทบร้ายแรงคุกคามความปลอดภัยของประชาชนชาวเขมรโดยทั่วไป ขณะที่ข้ออำนาจฝ่ายต่างๆ ที่ใช้กับระเบิดเพื่อ “...รักษาพื้นที่ของตัว หรือต้องการรักษาสีทิว

⁶ นพพร ประชากุล (2552: 213) ได้กล่าวไว้ว่า นักคิดแนวหลังอาณานิคมไม่ได้จำกัดวงการศึกษาไปในแนวต่อต้านอาณานิคมซึ่งมุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในแง่การเมือง การทหาร และเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์กระบวนการสื่อความหมายหรือวาทกรรมและภาพแสดงแทนทางวัฒนธรรมโดยใช้ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์และภูมิภาคเป็นกรอบการศึกษา.

การเดินรถหรือขนส่ง...” ไม่มีฝ่ายใดรับผิดชอบว่าฝ่ายตนวางกับระเบิดไว้ที่ใด (เขียน วีระวิทย์และสุณัย ผาสุข, 2543: 128-129) ปฏิเสธไม่ได้ว่าการวางกับระเบิดเป็นกลยุทธ์สำคัญของฝ่ายคอมมิวนิสต์กัมพูชาซึ่งทำให้สามารถเข้าบุกยึดกรุงพนมเปญได้สำเร็จ⁷ โดยนัยนี้ “...กับระเบิดที่มีมากกว่าจำนวนประชากร...” จึงตอกย้ำภาพลักษณ์ของเขมรแดงซึ่งผูกโยงกับความโหดร้ายและความบ้าคลั่งอันไร้เหตุผล ซึ่งผู้เขียนได้เสนอไว้ตอนต้นเรื่องผ่านฉากการค้นพบคุกลับ S-21 ซึ่งตัดตอนจากหนังสือเรื่อง *เสียงจาก S-21*

สิ่งที่นำพิจารณาร่วมในการผูกเรื่องก็คือ ลวดลายเชิงชั้นของ นิม เฮย เกரிய วิญญานปัญญานนตริชาเขมรซึ่ง “...แถมด้วยสรรพอาวุธแห่งสงคราม เช่น เครื่องบินบี-52...” นั้น (อนุสรณ์ ติปยานนท์, 2554: 53) ช่วยตอกย้ำอิทธิพลของมหาอำนาจสหรัฐอเมริกาซึ่งแผ่ปกคลุมกัมพูชาในสมัยรัฐบาลลอน นอลได้เป็นอย่างดี จากฐานข้อมูลของกองทัพอากาศสหรัฐอเมริกาซึ่งบันทึกข้อมูลการทิ้งระเบิดในประเทศเวียดนาม ลาว และกัมพูชาในสงครามอินโดจีนเผยว่า กัมพูชาเป็นประเทศที่ถูกโจมตีด้วยการทิ้งระเบิดมากที่สุดในประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะใน ค.ศ. 1973 เมื่อสหรัฐอเมริกาปฏิบัติการโจมตีกัมพูชาอย่างหนักโดยใช้เครื่องบิน B-52 ระดมทิ้งระเบิดแบบปูพรมในพื้นที่รอบกรุงพนมเปญซึ่งมีประชากรอาศัยอยู่เป็นหลัก แม้ปฏิบัติการครั้งนี้จะมุ่งหมายเพื่อหยุดยั้งการเคลื่อนพลของกองกำลังเขมรแดงเข้าสู่กรุงพนมเปญ แต่ความสูญเสียในชีวิตและทรัพย์สินของชาวเขมรจากการโจมตีดังกล่าวได้กลายเป็นเหตุผลสำคัญที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์ใช้โฆษณาชวนเชื่อให้พลเรือนเข้าร่วมกับเขมรแดง อันทำให้กองกำลังเขมรแดงเข้มแข็งยิ่งขึ้น (Owen and Kiernan, 2006: Online) แม้ว่าสหรัฐอเมริกาจะยุติการเข้าแทรกแซงและสนับสนุน

⁷ ค.ศ. 1975 ฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้วางระเบิดเส้นทางชายฝั่งแม่น้ำที่จะเข้าสู่กรุงพนมเปญ แม้สหรัฐอเมริกาจะช่วยเหลือโดยจัดให้มีการขนส่งทางอากาศ แต่ก็ไม่สามารถส่งข้าวและสรรพอาวุธได้เพียงพอสำหรับเลี้ยงดูประชาชนและป้องกันพระนคร พอล พต จิ่งตัดสินใจเข้ายึดกรุงพนมเปญ หลังจากปิดล้อมเมืองอยู่เป็นเวลาสามเดือน (แซนด์เลอร์, 2546: 327-328).

ลอน นอลเมื่อเขมรแดงเข้ายึดกรุงพนมเปญได้สำเร็จ ทว่าชีวิตของประชาชนหลายแสนคนที่สูญเสียชีวิตไปในครานั้น นอกจากไม่สามารถเรียกกลับคืนได้แล้วยังสร้างประวัติศาสตร์แห่งบาดแผลไว้ในความทรงจำของผู้คนยากที่จะลบเลือน

ภาพที่ 4 เครื่องบิน บี-52

ที่มา: U.S. Air Force [http://walrusmagazine.com/printerFriendly.php? ref=2006.10-history-bombing-cambodia](http://walrusmagazine.com/printerFriendly.php?ref=2006.10-history-bombing-cambodia)

การผูกเรื่องในเรื่องสั้น “เงาแห่งฝน” แสดงให้เห็นประวัติศาสตร์กัมพูชาอันยาวนานซึ่งล้วนแล้วแต่ตกอยู่ภายใต้ “เงา” ซึ่งหมายถึงอิทธิพลของมหาอำนาจอันหลากหลาย ผู้เขียนเผยให้เห็น “เงา” ของเจ้าอาณานิคมซึ่งดำรงอยู่ในลักษณะภาพแสดงแทนทางวัฒนธรรมที่ส่งผลให้ผู้คนในอดีตประเทศอาณานิคมยังคงสูญเสียจิตวิญญาณของตน แม้ลัทธิอาณานิคมในเชิงพื้นที่ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดินิยมจะสิ้นสุดลงไปแล้วก็ตาม การที่อนุสรณ์เลือกเสนอภาพการตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของมหาอำนาจอย่างอเมริกา จีนและเวียดนาม รวมถึงภาพเหตุการณ์ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลเขมรแดง ซึ่งเป็นความผันผวนที่เกิดขึ้นในกัมพูชาภายหลังจากกัมพูชาได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสนั้น ก็เพื่อเน้นย้ำแนวคิดสำคัญในเรื่องสั้นที่ผู้เขียนต้องการเสนอภาพชาวเขมรที่ไม่สามารถพึ่งพา

และปกครองตนเองได้หลังจากได้รับเอกราช นับเป็นการย้อนกลับไปวิพากษ์ลัทธิอาณานิคมอีกทอดหนึ่ง⁸

“เงาแห่งฝน”: วิญญาณของหญิงสาวนาม “นิม เฮย เกรียง”

ในหัวข้อที่ผ่านมา เรื่องราวซึ่งเสนอผ่านวัตถุดิบเรื่องและเหตุการณ์ตามเวลาในท้องเรื่องซึ่งเล่าผ่านสายตา ‘ผม’⁹ ได้เสนอความหมายของ “เงา” ซึ่งเกี่ยวโยงกับอิทธิพลของเจ้าอาณานิคมและมหาอำนาจที่เข้าปกครองและแทรกแซงกัมพูชา รวมถึงอิทธิพลจาก “เงา” หรือภาพแสดงแทนทางวัฒนธรรม ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยพิจารณาคำว่า “เงา” ในมิติความหมายที่สามซึ่งเชื่อมโยงกับตัวละครสัจนิยมมหัศจรรย์ กล่าวคือ คำว่า “เงา” (shadow) สื่อความหมายถึง ผีหรือวิญญาณ ส่วนคำว่า “ฝน” นั้น ในภาษาเขมรใช้คำว่า “เกลี้ยง”¹⁰ (/plien/) ตรงกับชื่อของตัวละครสัจนิยมมหัศจรรย์ในเรื่องสั้น ดังที่เขากล่าวกับ ‘ผม’ ว่า “...เกรียง...นิม เฮย เกรียง ชื่อภาษาเขมรของฉันแปลว่าหยาดฝน” (อนุสรณ์ ตีปยานนท์, 2554: 55) ดังนั้น

⁸ เนื้อหาในเรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” นับว่าสอดคล้องกับลักษณะสำคัญประการหนึ่งของกลวิธีการประพันธ์แนวสัจนิยมมหัศจรรย์ ซึ่งมุ่งเสนอภาพความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมในสังคมอันเกิดจากการที่วาทกรรมกระแสหลักพยายามเข้าครอบงำวาทกรรมกระแสรอง วรรณกรรมแนวสัจนิยมมหัศจรรย์มุ่งเสนอว่า ทุกวาทกรรม ทุกกระแสวัฒนธรรม ล้วนมีสิทธิที่จะดำรงอยู่ในระนาบเดียวกันอย่างเท่าเทียม (Faris, 1995: 173-174).

⁹ ผู้วิจัยพิจารณาการผูกเรื่องโดยใช้ประวัติศาสตร์และการนำเสนอภาพสังคมกัมพูชาพร้อมสมัยตามเวลาในท้องเรื่องว่าสอดคล้องกับแนวการประพันธ์สัจนิยม เนื่องจากสามารถสะท้อนภาพชีวิตและสังคมกัมพูชาตามความเป็นจริง อีกทั้งความสมจริงนั้นตั้งอยู่บนฐานคิดแบบเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ แม้ผู้เขียนจะเล่าเรื่องผ่านสายตาตัวละคร ‘ผม’ ก็ตาม.

¹⁰ ในภาษาเขมร คำว่า “ฝน” ถอดเป็นอักษรไทยได้เป็น “เกลี้ยง” แต่ในเรื่องสั้น ผู้เขียนสะกดชื่อตัวละครเป็น “เกรียง”.

ชื่อเรื่อง “เงาแห่งฝน” ในที่นี้จึงสื่อความถึงตัวละครวิญญาณปัญญาชนสตรีชาวเขมร “นิม เฮย เกรียง” โดยตรง

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2548: 323) กล่าวไว้ว่า วรรณกรรมแนวสังคมนิยม หัตถ์จารย์ “...นำเสนอเรื่องราวในโลกแห่งความเป็นจริงและโลกแห่งความมหัศจรรย์ ว่าดำรงอยู่ภายใต้ตรรกะเดียวกัน...คนเป็นและคนตาย ข้างในกับข้างนอก ความปกติและความผิดปกติ ธรรมชาติกับวิทยาศาสตร์ ความจริงและความเหนือจริง มิได้มีเส้นแบ่งชัดเจนตายตัวแต่อย่างใด...” ดังนั้น พฤติกรรมและรูปลักษณะของ วิญญาณ นิม เฮย เกรียง และปฏิภิกขุของ ‘ผม’ เมื่อเผชิญหน้ากับเธอตั้งปรากฏในเรื่องสั้นจึงผิดแปลกไปจากชนบทรื่องเล่าเกี่ยวกับภูตผีปีศาจและเรื่องราวเหนือจริง จะเห็นว่าในพื้นที่ป่าซึ่ง ‘ผม’ ได้พบกับเกรียงเป็นครั้งแรก เกรียงปรากฏตัวขึ้นราวกับบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่ในชุดแต่งกาย “...เยี่ยงชาวบ้านธรรมดา ท่อนล่างของเธอห่มคลุมด้วยผ้าชิ้นสีดำ เพียงแต่ว่าลวดลายเชิงชั้นของเธอนั้นมีความงดงามอย่างประหลาด มันถักทอขึ้นเป็นรูปสัตว์ป่า แซมด้วยภาพสรรพอาวุธแห่งสงคราม เช่น เครื่องบินบี-52 และรถถังสายพาน ในขณะที่ท่อนบนของเธอเป็นเสื้อแขนกระบอกสีขาวสะอาดตา..” (อนุสรณ์ ติปยานนท์, 2554: 53) เมื่อพิจารณาเชื่อมโยงกับเรื่องเล่าที่ผู้เขียนใช้ผูกเรื่อง เป็นไปได้ว่า “สรรพอาวุธสมัยใหม่” ในลายชิ้นเป็นภาพแทนของชาติมหาอำนาจที่มีสถานะไม่ต่างจาก “พรานผู้ล่า” ซึ่งเข้าปกครองหรือแทรกแซงกัมพูชา ส่วนภาพ “สัตว์ป่า” นั้นสื่อความถึงคนเขมรซึ่งขาดไร้เสรีภาพในการใช้ชีวิตตามวิถีดั้งเดิมแห่งตนเนื่องจากถูกรอรับและแทรกแซงจากชาติมหาอำนาจ นับนี้การที่ผู้เขียนเสนอภาพของเกรียงให้เป็นวิญญาณหรือบุคคลผู้ล่วงลับ ได้ช่วยเน้นย้ำภาพคนเขมรในฐานะ “เหยื่อ” ผู้ถูกทำร้ายทั้งชีวิตและจิตวิญญาณร่วมด้วย จะเห็นว่าในที่นี้อนุสรณ์ใช้ลวดลายชิ้นของตัวละครในการ “เล่าเรื่องประวัติศาสตร์” ซึ่งผูกโยงกับภาพความรุนแรงที่เกิดขึ้นในกัมพูชา นอกจากนี้การสร้างให้เกรียงงดงามด้วยชิ้นหรือ สฟต์ (ส้อมปัด) ก็อาจสื่อความคิดเบื้องต้นของผู้เขียนที่ว่า วิถีที่งามหรือน่าพึงใจที่สุดสำหรับชาวกัมพูชาคือ “วิถีแบบสฟต์” ซึ่งดำเนินไปตามครรลองแห่งยุคสมัยโดยปราศจากการถูกคุกคามและเข้าแทรกแซง ไม่ว่าด้วยเหตุผลใดก็ตาม

เธอเริ่มต้นสนทนากับ ‘ผม’ โดยกล่าวเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า “‘Étiez-vous, parlez-vous français?’ (‘คุณมีปัญหาอะไร พูดภาษาฝรั่งเศสได้หรือเปล่า’)” และเมื่อ ‘ผม’ ตอบเธอกลับเป็นภาษาอังกฤษว่า “‘I think I’m lost and I can speak only English’ (‘ผมคิดว่าผมหลงทาง และผมพูดได้เพียงภาษาอังกฤษเท่านั้น’)” เธอก็เปลี่ยนมาพูดคุยกับ ‘ผม’ ด้วยภาษาอังกฤษอย่างคล่องแคล่วจน ‘ผม’ เอ่ยชมว่า “คุณพูดภาษาฝรั่งเศสและภาษาอังกฤษได้ดีมาก เป็นครั้งแรกที่ผมได้พบชาวเขมรที่ใช้ภาษาต่างประเทศได้ดีเลิศนับแต่ออกเดินทางมา” (อนุสรณ์ ตีปยานนท์, 2554: 53-54) เห็นได้ชัดว่า เกรียงกงรูปลักษณ์และความสามารถเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไปในครั้งแรกที่ ‘ผม’ ได้พบกับเกรียง เพราะ ‘ผม’ ยังไม่ทราบว่าเกรียงเป็นวิญญาณจึงปฏิบัติต่อเธออย่างเป็นปกติเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป อย่างไรก็ตามอนุสรณ์จึงโครงสร้างบรรยากาศเร้นลับซึ่งทำให้ผู้อ่านซึ่งอยู่ในโลกเหตุผลและวิทยาศาสตร์ มีปฏิกิริยาตอบสนองต่อความลึกลับของตัวละคร นิม เฮย เกรียง นับตั้งแต่ครั้งแรกที่ ‘ผม’ ได้พบกับเธอ เช่น ในตอนที่เกรียงขึ้นนั่งเบาะข้างคนขับเพื่อนำทาง ‘ผม’ ผู้เขียนให้ ‘ผม’ บรรยายความขณะที่เอื้อมมือไปปิดประตูรถให้เธอว่า “...กลิ่นดอกพลับพลึงยังคงรยระรินออกมาอย่างต่อเนื่อง เป็นการค้นพบใหม่ของผมว่าดอกไม้ป่าจะส่งกลิ่นหอมรุนแรงเมื่อมันอยู่ในถิ่นเกิด” จะเห็นว่าในที่นี้ กลิ่นช่วยเสริมบรรยากาศซึ่งผูกโยงกับเรื่องเร้นลับมากยิ่งขึ้นในมุมมองผู้อ่าน หรือก่อนที่เกรียงจะกลับเข้าไปในป่า เมื่อ ‘ผม’ ถามคำถามไล่หลังเธอว่า เธอทราบได้อย่างไรว่า ‘ผม’ เป็นชาวต่างชาติ การที่ “เธอหันกลับมามองผมจากระยะไกล ผ่าซิ่นของเธอถูกกลืนไปกับความมืดมนแห่งราวป่า รวมถึงเรือนผมของเธอด้วย แต่กระนั้นน้ำเสียงของเธอก็ยังกังวานชัด” เธอตอบ ‘ผม’ ว่า “ไม่มีชาวเขมรคนไหนยอมจอตรกกลางป่ายามค่ำเพื่อสนทนากับคนแปลกหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งนั้นเป็นผู้หญิง” ก็ยิ่งชวนให้ผู้อ่านผูกโยงเกรียงเข้ากับตัวละครเหนือธรรมชาติมากยิ่งขึ้น (อนุสรณ์ ตีปยานนท์, 2554: 54-55)

ภาพและคำอธิบายใต้ภาพในสมุดภาพถ่ายประวัติศาสตร์กัมพูชาร่วมสมัยที่ ‘ผม’ ชื้อหามาจากร้านขายของชำในเมืองกระเจห์ เป็นกุญแจสำคัญที่เปิดเผยให้

ตัวละคร ‘ผม’ ได้ทราบว่า นิม เฮย เกรียง¹¹ หญิงสาวที่ ‘ผม’ ได้พบนั้น แท้ที่จริงคือ บุคคลในประวัติศาสตร์ผู้ล่วงลับไปแล้ว

...ในภาพถ่ายสีขาวดำ เธอยืนรวมกลุ่มกับครอบครัว ในชุดเสื้อ และกางเกงสีดำแซมด้วยผ้าพันคอลายแปลก คำบรรยายใต้ ภาพเขียนไว้ว่า นิม เฮย เกรียง ผู้นำกลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้า คนหนึ่ง เกิดในครอบครัวนักการทูต สำเร็จการศึกษาจาก ประเทศฝรั่งเศส เป็นผู้เสนอแนวคิดการปกครองตนเองโดย อาศัยพลังจากมวลชนท้องถิ่น ถูกสังหารภายหลังการเข้ายึด อำนาจของรัฐบาลเขมรแดงเพียง 2 วันที่ซานกรุงพนมเปญ... (อนุสรณ์ ตีปยานนท์, 2554: 60)

ภาพที่ 5 เจ้าหน้าที่ระดับสูงใน S-21 และสมาชิกในครอบครัว

ที่มา: Documentation Center of Cambodia

¹¹ อนุสรณ์กล่าวไว้ว่า นิม เฮย เกรียง เป็นตัวละครที่สร้างขึ้นโดยได้รับแรงบันดาลใจจากภาพถ่ายเจ้าหน้าที่ระดับสูงใน S-21 และสมาชิกในครอบครัว (อนุสรณ์ ตีปยานนท์, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556).

ในฉากกลับของการเดินทาง แม่ ‘ผม’ จะรู้สึกประหลาดใจกับความจริงที่ได้รับรู้และเกิดความลังเลใจที่จะเผชิญหน้ากับบุคคลผู้ลวงลับไปแล้ว แต่ในที่สุด ‘ผม’ ก็ตัดสินใจกดแต่เรียกเกรียงเพื่อมอบหนังสือสวดมนต์ให้เธอตามคำสัญญา เกรียงปรากฏตัวเนกคนปกติเช่นเดิม เธอเล่าเหตุผลที่ทำให้วิญญาณของเธอมิได้ไปเกิดว่า เมื่อสงครามกลางเมืองสิ้นสุด พ่อแม่ของเธอนำเศษกระดูกของเธอกลับสู่ถิ่นเกิดเพื่อทำ “...พิธีกรรมตามความเชื่อของพวกเรา ที่ว่าดวงวิญญาณผู้ตายจะเดินทางไปสู่ภพอันสันติก็ต่อเมื่อร่างของเขาได้รับการเผาไหม้พร้อมกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์...” (อนุสรณ์ ตีปยานนท์, 2554: 62) แต่รถของท่านประสบอุบัติเหตุตรงทางแยกในป่าเสียก่อน ทำให้ไม่มีใครรอดชีวิต ร่างพ่อแม่ของเธอได้ถูกนำไปทำพิธีอย่างถูกต้อง ส่วนเศษกระดูกของเกรียงตกหล่นอยู่ในป่า แม้การได้เห็นผู้ตายปรากฏตัวในพิธีศพของตนจะทำให้ ‘ผม’ รู้สึกอึดอัดเหลือล้นราวกับอยู่ในห้วงแห่งความฝัน ทว่า ‘ผม’ ก็ร่วมประกอบพิธีกรรมส่งวิญญาณของเกรียงสู่สุคติ

...เกรียงไปรยปรายเศษกระดูกของเธอลงในกองไฟอย่างช้าๆ ตามติดด้วยหนังสือสวดมนต์...นิม เฮย เกรียง ยกมือทั้งสองข้างของเธอขึ้นพนมที่ยอดดอกแล้วหลับตาลง ผมทำตามอาการแห่งเธออย่างลึ้มตัว เป็นครั้งแรกที่ผมปรารถนาให้โลกนี้มีประชากรมากกว่าเดิมนับเท่าตัว แล้วให้ใครบางคนเหล่านั้นมีโอกาสผ่านมาเห็นพิธีกรรมขณะนี้เพื่อยืนยันการดำรงอยู่ของเราสอง แต่ผมก็รู้ว่ามันเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เมื่อผมลืมหายใจไปนั้นดับสนิทลงแล้ว พร้อมทั้งการจากไปของแมลงปีกแข็งฝูงนั้น ผมพยายามมองหาพวกมันไปรอบๆ แต่ก็ไม่พบ คล้ายดังว่าพวกมันไม่เคยมีตัวตนมาก่อน (อนุสรณ์ ตีปยานนท์, 2554: 63)

ภาพชาวกัมพูชาที่ผู้เขียนเสนอไว้ผ่านตัวละครสัจนิยมมหัศจรรย์ในเรื่องสั้น ผูกโยงกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ความเชื่อ พิธีกรรม ไสยศาสตร์ และสิ่งทั้งมวลที่อธิบายด้วยเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ไม่ได้ ไม่เพียงแต่ภาพชาวกัมพูชาเท่านั้น ผู้เขียนยังสร้างให้ ‘ผม’ ตัวละครเอกชาวไทยผูกโยงกับความมหัศจรรย์

ร่วมด้วย ดังความที่ ‘ผม’ กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างดวงดาวกับชะตาชีวิตของบุคคลว่า “...ดาวดวงแก้วหรือที่คนไทยเรียกว่า ดาวมหาจุฬามณี อันเป็นดาวประจำราศีเกิดของผมส่งประกายสว่างไสวเช่นกัน ดาวพฤหัสบดีประจำราศีเมษของซูเบอร์(เพื่อนนักปลูกป่า) ก็ส่องแสงโชติช่วงไม่ยิ่งหย่อน หากเชื่อถือตามคำบอกเล่าโบราณว่า ดวงดาวที่เจิดจรัสนั้นแสดงถึงชีวิตที่แจ่มใสไร้โศกภัย การเดินทางในครั้งนี้ก็สมควรประสบความสำเร็จ ความคิดเล็กๆ เหล่านี้ปลูกปลอบจิตใจอันหม่นตะกอนของผมให้เคลื่อนไหวอีกครั้ง” (อนุสรณ์ ตีปยานนท์, 2554: 57) อาจกล่าวได้ว่า ผู้เขียนพยายามเสนอให้เห็นว่า “ความมหัศจรรย์” เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ผูกพันกับชีวิตของผู้คนจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์¹² ในขณะที่ความมหัศจรรย์ถูกใช้เป็นข้ออ้างของเจ้าอาณานิคมในการเข้าครอบครองโดยอ้าง “ภารกิจการสร้างอารยธรรม” ผู้เขียนกลับแสดงให้เห็นบทบาทของความมหัศจรรย์ ความเชื่อ พิธีกรรมที่มีต่อจิตวิญญาณของผู้คนนอกเหนือจากมิติมหัศจรรย์การที่ผู้เขียนสร้างให้ นิม เฮย เกรียงมิได้ไปเกิดทันทีหลังจากเสร็จสิ้นพิธี แต่คงอยู่ร่วมสนทนากับ ‘ผม’ และแสดงทัศนะจากมุมมองของ “คนในกัมพูชา” ที่มีต่อเหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในยุคเขมรแดง ก็แสดงให้เห็นมิติการใช้เหตุผลในฐานะปัญญาชนสตรีชาวเขมรได้อย่างน่าสนใจ

“ความบ้าคลั่งไร้เหตุผล?” ผมเอ่ยถาม

“ความบ้าคลั่งไร้เหตุผลหรือ” เธอทวนคำ “ถ้อยคำแสนหฐูที่โลกภายนอกให้กับเรา”...

“...สำหรับฉันแล้ว มันคือชะตากรรมอันหลีกเลี่ยงไม่ได้ของประเทศอาณานิคมมากกว่า ประชาชนในประเทศของฉันไม่ต่างอะไรกับฝูงแพลงค์ตอนในทะเลมืดที่อาศัยแสงสว่างจากเรือหาปลา หรือประกาศร่ายมंत्रอันได้แก่เจ้าจักรวรรดินิยมมาเนิ่น

¹² นี่นับว่าสอดคล้องกับแนวคิดของอิซาเบล อัลยันเตที่เสนอว่า สังคายนามหัศจรรย์มีอยู่ทั่วไปในโลก วิธีการมองชีวิตซึ่งเปิดพื้นที่ให้กับพลังที่มองไม่เห็นนี้ปรากฏในวรรณกรรมแอฟริกัน เอเชีย และประเทศกำลังพัฒนาเกือบทุกหนแห่ง.

นาน หากแสงสว่างเหล่านั้นยังดำเนินสืบเนื่องไปชีวิตพวกเรา ก็ดำรงอยู่ได้ แต่เมื่อแสงสว่างที่วามอดดับหรือจากไปโดยพลัน พวกเราก็เหมือนถูกทอดทิ้งให้อยู่กับความสิ้นหวัง ต่างคนต่างแสวงหาแสงสว่างใหม่ ทางออกใหม่ ชีวิตใหม่ และเมื่อในที่สุดแล้วไม่สมหวังความวิปัสสนาก็เกิดขึ้น เราเริ่มยินยอมทำทุกอย่างเพื่อให้ชีวิตตนนั้นอยู่รอด แม้กระทั่งการเข่นฆ่ากันเองก็ตาม มหาอำนาจไม่ได้เอาสิ่งที่จับต้องได้ไปจากเราเท่านั้น แต่พวกเขาจะฉกฉวยจิตวิญญาณอันเข้มแข็งของเราไปด้วย” (อนุสรณ์ ติพยานนท์, 2554: 63-64)

ตัวละครสังขนิมิตมัทศจรรย์ นิม เฮย เกรียง ตอกย้ำแนวคิดที่ผู้เขียนต้องการเสนอว่า การที่กัมพูชาตกอยู่ภายใต้ “เงา” ของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสเป็นระยะเวลานานได้ทำให้ชาวเขมรสูญเสียจิตวิญญาณของตน อันส่งผลให้ไม่สามารถพึ่งพาและปกครองตนเองได้ตามลำพัง การตกอยู่ภายใต้ “เงา” ของมหาอำนาจสหรัฐอเมริกา จีน และเวียดนามภายหลังได้รับเอกราช การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์พี่น้องร่วมชาติในสมัยรัฐบาลเขมรแดงที่เสนอไว้ผ่านหนังสือ *เสียงจาก S-21* และความผันผวนต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์กัมพูชา ล้วนเป็นปรากฏการณ์ที่สืบเนื่องจากการสูญเสียจิตวิญญาณความเป็นเขมรอันเป็นผลพวงจากการตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเจ้าอาณานิคมเป็นระยะเวลานาน โดยนัยนี้ “ความบ้าคลั่งอันไร้เหตุผล” ซึ่งผู้คนทั่วไปใช้นิยามการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในยุคเขมรแดง จึงมิใช่ปรากฏการณ์ที่อธิบายไม่ได้อีกต่อไป อาจกล่าวได้ว่าจากการศึกษาเรื่องสั้นเรื่องนี้ อนุสรณ์เสนอความคิดที่ว่า การยินยอมให้สหรัฐอเมริกา จีน เวียดนามเข้าแทรกแซงกิจการภายในกัมพูชา การชื่นชมยินดีกับเกมกีฬาจากเจ้าอาณานิคมนั้น แม้จะทำให้กัมพูชาตกอยู่ภายใต้ “เงา” ของมหาอำนาจ แต่อย่างน้อยก็ทำให้ชาวเขมรสามารถดำรงอยู่ได้โดยมี “แสงสว่าง” เป็นหลักยึด ซึ่งคงดีกว่าการดำรงชีวิตอยู่อย่างขาดไร้จิตวิญญาณความเป็นเขมรในพื้นที่ที่มีมิติตามลำพัง

แม้ว่าการแสดงทัศนะของนิม เฮย เกรียงดังกล่าวจะเป็นการใช้ตรรกะ เหตุผลซึ่งมีความสืบเนื่อง และสามารถอธิบายสาเหตุของการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในยุค เขมรแดงได้ หากแต่ก็ไม่ควรละเลยที่จะพิจารณาว่า ตรรกะเหตุผลที่สมบูรณ์ของ “ปัญญาชนสตรีชาวเขมร” ผู้นี้ เกี่ยวโยงกับการสำเร็จการศึกษาจากประเทศฝรั่งเศส โดยตรง นอกจากนี้แม้ว่าเกรียงจะแสดงให้เห็นว่าจิตวิญญาณความเป็นเขมรเป็น สิ่งสำคัญที่จำเป็นต้องเร่งกอบกู้ หากแต่การที่เธอเริ่มสนทนากับ ‘ผม’ ด้วยภาษา ฝรั่งเศส ทั้งยังใช้ภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสได้ดีเยี่ยม ก็อาจแสดงให้เห็นอิทธิพลของเจ้า อาณานิคมที่มีผลต่อระบบคิดและการใช้ภาษาของเธอร่วมด้วย คงจะไม่ไกลเกินจริง หากจะกล่าวว่าในที่นี้ เกรียงหรือหญิงสาวนามว่า ‘ฝน’ เป็นภาพแทนของคนเขมร ในภาพรวม ดังนั้น ชื่อเรื่องสั้น “เงาแห่งฝน” จึงสื่อความหมายถึง อิทธิพลของชาติ มหาอำนาจซึ่งแผ่ปกคลุมวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของคนเขมร วิถีทางที่จะ ปลดปล่อยคนเขมรจาก “เงา” ของมหาอำนาจซึ่งเป็นเสมือน “ผี” ที่สถิตอยู่ในตัวตน คนเขมรได้ก็คือการกอบกู้จิตวิญญาณความเป็นเขมรกลับคืน จะเห็นว่าในเรื่องสั้น หนังสือสวดมนต์ภาษาเขมรเป็นสัญลักษณ์ของจิตวิญญาณความเป็นเขมร ด้วยเหตุนี้ วิญญาณของเกรียงจึงไม่สามารถไปเกิดได้จนกว่าจะได้หนังสือสวดมนต์ภาษาเขมร หรือจิตวิญญาณความเป็นเขมรกลับคืนมา

การสร้างตัวละคร นิม เฮย เกรียง ให้มีลักษณะของการผสมผสานความเป็น สัจนิยมและความมหัศจรรย์เข้าไว้ด้วยกัน ตลอดจนปฏิกิริยาของตัวละคร ‘ผม’ ซึ่ง สามารถปรับตัวให้คุ้นชินกับปรากฏการณ์มหัศจรรย์ได้ภายในระยะเวลาไม่นานนัก ดังจะเห็นได้จากการที่ ‘ผม’ เข้าร่วมพิธีกรรมส่งดวงวิญญาณของเกรียงสู่ภพอัน สันติ และเมื่อเสร็จพิธี ‘ผม’ ก็ได้พูดคุยกับเกรียงจนมิตรสหายซึ่งได้พบปะกัน ระหว่างการเดินทางนั้น สอดคล้องกับที่ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2548: 323) ได้ อธิบายลักษณะพิเศษของวรรณกรรมสัจนิยมมหัศจรรย์ไว้ว่า “...โลกของคนตายกับ โลกคนเป็นไม่สามารถแยกออกจากกันได้ชัดเจน...อีกทั้งตัวละครทุกตัวในเรื่องก็ มิได้พยายามจำแนกความแตกต่างนี้แต่อย่างใด...ทั้งคนเป็นคนตายต่างใช้ตรรกะ ชุดเดียวกันในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติต่อกันและกัน...” นัยนี้ การสร้าง ตัวละครดังปรากฏในเรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” ยังช่วยจำแนกสัจนิยมมหัศจรรย์

ออกจากรรณกรรมแนวแฟนตาซีหรืออุปมานิทัศน์ (allegory)¹³ ทำให้ผู้อ่านสงสัยแคลงใจต่อเหตุการณ์มหัศจรรย์ในท้องเรื่อง ด้วยเหตุการณ์ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ทั้งตามตรรกะเหตุผลตามความเป็นจริงและตรรกะของอำนาจเหนือธรรมชาติ นอกจากนี้ผู้อ่านยังจะเห็นว่า ความเป็นไปได้ที่ความมหัศจรรย์ในตัวบทจะเกิดขึ้นในโลกที่ตนอาศัยอยู่ (Faris, 1995: 169-172)

“ร่มเงา” ในป่า และ “ร่องรอย” ในเมือง

ในเรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” ผู้เขียนใช้ฉากตามแบบสัจนิยม¹⁴ ดังพบว่าเส้นทางการเดินทางของ ‘ผม’ และเพื่อนชาวสวิสเป็นไปตามแผนที่ทางภูมิศาสตร์ “...จากที่พักพิงถาวรกลางไร่กาแฟเมืองปากช่อง แขวงจำปาศักดิ์...เราพุ่งผ่านน้ำตกในแอ่งการาแห่งเอเชีย คอนพะเพ็ง ข้ามเรือไปอาบแดดยังดอนโขง เมืองกลางแก่ง...ก่อนจะเก็บข้าวของฝ่าฝูงโลมาพันธุริวดีที่เวินคาม ข้ามพรมแดนลาว-เขมร...เราหยุดตั้งหลักที่เมืองสตึงเตร็งแล้วเริ่มต้นผจญภัยขึ้นไปทางตะวันออก...” (อนุสรณ์ ติปยานนท์, 2554: 51-52)

นัยของป่าในเรื่องสั้นอาจตีความได้ 2 นัย นัยแรก ป่าเป็นสัญลักษณ์ของวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวกัมพูชาซึ่งผูกพันกับธรรมชาติและความเชื่อพิธีกรรมซึ่งยึดโยงกับ “จิตวิญญาณความเป็นเขมร” อันเป็นคุณค่าดั้งเดิม เห็นได้จากผู้เขียนสร้างให้เกรียงปรากฏตัวและประกอบพิธีส่งวิญญาณตนเองในป่า นอกจากนี้ การให้เกรียงกล่าวว่า เธอมีหน้าที่เฝ้าดูแลรักษาป่าเพียง “ชั่วคราว” ก็แฝงนัยว่าจำเป็นต้องมีคนรุ่นหลังเข้ามารับช่วงดูแลป่าต่อไป จะเห็นว่าแม้หาหรือวิถีชีวิต

¹³ อุปมานิทัศน์ (allegory) หมายถึง เรื่องเล่าที่มีความหมายแฝงเพื่อการสอนเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือให้ข้อคิดในด้านคุณธรรมจริยธรรม (ดูเพิ่มเติมใน ราชบัณฑิตยสถาน, 2552: 568-569).

¹⁴ ลักษณะพื้นฐานของวรรณกรรมแนวสัจนิยมมหัศจรรย์ประการหนึ่งคือ การพรรณนาจากต้องทำให้สมจริง เพื่อชักจูงผู้อ่านให้คิดว่าความมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้นในตัวบทสามารถเกิดขึ้นจริงในโลกที่ตนอาศัยอยู่ (Faris, 1995: 169).

ดั้งเดิมซึ่งผูกพันกับจิตวิญญาณความเป็นเขมรจะถูกเจ้าอาณานิคมฉกฉวยไปเมื่อเข้าครอบครองจนยากจะฟื้นคืนดั้งเดิม แต่ในมุมมองของผู้เขียนการกอบกู้จิตวิญญาณความเป็นเขมรให้ดำรงอยู่ก็ยังคงเป็นสิ่งสำคัญจำเป็น ด้วยอาจเป็นหนึ่งในทางออกของความรุนแรงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกัมพูชา นัยนี้สอดคล้องกับที่เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2545: 78) กล่าวไว้ว่า “...หนึ่ง ตัวเราเองต้องกอบกู้มิติ (ด้านจิตวิญญาณ) นี้ขึ้นมาเพื่ออยู่ในโลกนี้อย่างเข้าใจมันมากขึ้นและมีทางออกมากขึ้น สอง ทั้งสังคมก็ต้องกอบกู้มิติทางจิตวิญญาณด้วยเช่นกัน เพราะถ้าเราไม่กอบกู้ มันจะตายกันอย่างบ้าคลั่งด้วยสาเหตุนานาประการ หรือเบียดเบียนกันอย่างบ้าคลั่งด้วยสาเหตุที่เล็กน้อยสินดี...”

อีกนัยหนึ่ง พื้นที่ป่าซึ่งตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างเมือง อันทำให้ ‘ผม’ ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ทั้งในการเดินทางเข้าไปและขากลับอาจเทียบได้กับ “การเปลี่ยนผ่านทางความคิด” ของ ‘ผม’ ซึ่งผู้เขียนใช้เป็นภาพแทนของผู้อ่านในโลกเหตุผลนิยม ในขาเข้าเมือง จะเห็นว่า ผู้เขียนใช้หนังสือ เสียงจาก S-21 เพื่อตอกย้ำวาทกรรมความบ้าคลั่งอันไร้เหตุผลในเหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในกัมพูชา ทว่าในขากลับผู้เขียนจงใจใช้คำมั่นสัญญาของ ‘ผม’ ที่จะนำหนังสือสวดมนต์มาให้เกรียงเพื่อเปิดพื้นที่ให้ ‘ผม’ ได้รับฟังความจริงอีกชุดหนึ่งซึ่งถูกวาทกรรมกระแสหลักกดทับ

อนุสรณ์แสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่าง “ป่า” และ “เมือง” ไว้อย่างชัดเจนผ่านสายตาของ ‘ผม’ ขณะที่ ‘ผม’ เปรียบผืนป่าว่าเป็นดัง “สวนหลังบ้าน” ของเกรียง ซึ่งให้ความรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย และสงบสุข ‘ผม’ กลับกล่าวถึงเมืองกระเจห์ไว้ว่า “...เป็นเมืองเล็กๆ อีกเมืองหนึ่งในโลกนี้ ที่ชั่วชีวิตของคุณไม่มีเหตุผลหรือความจำเป็นใดๆ ให้ต้องไปเยือนแม้เพียงสักครั้ง...” (อนุสรณ์ ตีปยานนท์, 2554: 55) ในเรื่องสั้นผู้เขียนเสนอภาพความเป็นเมืองในมิติที่สัมพันธ์กับภาวะกำลังพัฒนาเพื่อแสดงให้เห็นความย้อนแย้งของ “ภารกิจการสร้างอารยธรรม” ซึ่งฝรั่งเศสใช้เป็นข้ออ้างในการเข้าปกครองกัมพูชาเป็นระยะเวลายาวนานถึง 90 ปี (ค.ศ.1863–1953) อาจกล่าวได้ว่า พื้นที่เมืองกระเจห์ในที่นี้เป็นภาพแทนของประเทศกัมพูชา ผู้เขียนเลือกเสนอภาพโรงพยาบาลเมืองกระเจห์ซึ่งมีหมอประจำ

โรงพยาบาลเพียงคนเดียวและไม่เปิดให้บริการในยามวิกาล อันแสดงให้เห็นระบบสาธารณูปโภคและบริการทางการแพทย์ในกัมพูชาที่ยังไม่ได้มาตรฐาน และภาพชาวเขมรที่แห่แหนเข้าชมการแข่งขันฟุตบอลเฟร้นช์คัพในบาร์เมืองกระเจ๊ะอันแสดงให้เห็นร่องรอยของอิทธิพลวัฒนธรรมฝรั่งเศสที่แฝงฝังอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนในอดีตประเทศอาณานิคม เพื่อแสดงให้เห็นว่าการกิจการสร้างอารยธรรมที่เจ้าอาณานิคมกล่าวอ้างนั้นเป็นเพียง “เปลือก” ซึ่งแท้ที่จริงมิได้เกิดขึ้นในทุกพื้นที่อย่างเสมอหน้า นัยนี้บ่งว่าสอดคล้องกับแนวคิดที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอไว้ในเรื่องสั้น

วิธีคิดแบบชั่วคราวที่ผู้เขียนเสนอไว้ผ่าน “โลกของวิญญาณ” ในป่าและ “โลกของมนุษย์” ในเมือง ได้สร้างพื้นที่ของการปะทะระหว่างโลกทัศน์สองแบบที่ย้อนแย้งกันกล่าวคือ ขณะที่วิญญาณไร้ชีวิตอย่าง นิม เฮย เกรียง พยายามแสดงให้เห็นความสำคัญของการกอบกู้ “จิตวิญญาณความเป็นเขมร” ซึ่งสัมพันธ์กับ “จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม” เพื่อสร้าง “ร่วมเงา” คือความร่มเย็นเป็นสุขให้กัมพูชาในยุคสมัยปัจจุบันเป็นเช่นเดียวกับกัมพูชาในอดีตที่ผู้คน “...ปลูกต้นไม้โดยไม่คาดหวังการอาศัยร่มเงาของมัน และในยุคสมัยของฉัน (เกรียง) เราคิดถึงคนส่วนมากมากกว่าตัวเอง...” (อนุสรณ์ ตีปยานนท์, 2554: 63) ผู้เขียนกลับเสนอภาพชาวเขมรในบาร์เมืองกระเจ๊ะที่ยังคงตกอยู่ภายใต้ “เงา” อันเป็น “ร่องรอย” ของการเข้าปกครองกัมพูชาเป็นระยะเวลายาวนานของอดีตเจ้าอาณานิคม

การที่ผู้เขียนสร้างให้เพื่อนนักปลูกป่าชาวสวิสมีเป้าหมายสำคัญที่จะเดินทางไปถึงสุดปรหมแดนเขมร-เวียดนามเพราะ “...เขาได้ข่าวว่ามีไม้ยักษ์นาม *Phyllostachys aurea* ขึ้นอยู่อย่างแพร่หลาย และหากข่าวนี้เป็นจริง เขาจะถือว่าเป็นเกียรติอันยิ่งใหญ่ที่ได้ขยายพันธุ์มัน” นั้น (อนุสรณ์ ตีปยานนท์, 2554: 52) อาจไม่ต่างจากแนวคิดเบื้องหลังของลัทธิอาณานิคมที่มหาอำนาจพยายามแสวงหาผลประโยชน์รวมไปถึงฉกฉวยจิตวิญญาณความเป็นท้องถิ่นไปจากอาณานิคม อาจกล่าวได้ว่า “เกียรติอันยิ่งใหญ่” ในที่นี้เกิดจากการที่มหาอำนาจได้เข้าครอบครองทรัพยากรของอาณานิคมที่ไม่มีปรากฏในประเทศตน และเมื่อพิจารณาพื้นที่ป่าให้

ผูกโยงกับจิตวิญญาณความเป็นเขมร การสร้างให้เพื่อนชาวสวิสต้องประสบภาวะขาดน้ำตาลอย่างรุนแรง จนไม่สามารถเดินทางไปนำไฟยักษมาขยายพันธุ์ที่ประเทศของตนได้สำเร็จนั้น อาจหมายถึงการพยายามฉกฉวยจิตวิญญาณหรือแสงหาผลประโยชน์ของลัทธิอาณานิคมในรูปแบบเดิมที่ไม่อาจสัมฤทธิ์ผลได้ในยุคสมัยปัจจุบัน การที่ผู้เขียนสร้างให้เกรียงช่วยนำทางที่ถูกต้องแก่ ‘ผม’ ทำให้ ‘ผม’ สามารถนำอินซูลินกลับมาช่วยชีวิตเพื่อนได้ทันเวลา นับว่าเสนอมุมมองอีกด้านหนึ่งซึ่งขัดแย้งกับภารกิจการสร้างอารยธรรมของผู้ปกครอง ด้วยการเสนอในมุมมองกลับว่า แท้ที่จริง อาณานิคมต่างหากที่เกื้อหนุนให้เจ้าอาณานิคมดำรงอยู่ได้

สังนิมมหัตศจริยกับมายาคติของเรื่องเล่าแม่บท

ในเรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” การสร้างและจัดวาง “ความจริงบนหลักการ เหตุและผล” ให้อยู่ในระนาบเดียวกับ “ความมหัศจรรย์เหนือเหตุผล” ในองค์ประกอบต่างๆ ทั้งการผูกเรื่อง การสร้างฉาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างตัวละคร สังนิมมหัตศจริยดังได้กล่าวไป มีบทบาทสำคัญในการคั่งงำเรื่องเล่าแม่บทสองประการ¹⁵ ประการแรกมีบทบาทในการคั่งงำ “เรื่องเล่าแม่บทว่าด้วยความบ้าคลั่งอันไร้เหตุผล” ซึ่งบุคคลทั่วไปใช้นิยามการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่เกิดขึ้นในยุคเขมรแดง จะเห็นว่าในความคิดของผู้เขียน การตัดทอนการเข้ายึดครองกัมพูชาของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสเป็นระยะเวลายาวนานถึง 90 ปี ออกจากเหตุปัจจัยของโศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้น นับว่าผิดตรรกะเหตุผลซึ่งผู้คนในโลกปัจจุบันยึดถือ

¹⁵ เรื่องเล่าแม่บท (Grand Narrative) เกิดขึ้นจากการประกอบสร้างเช่นเดียวกับเรื่องเล่าอื่นๆ แต่ชั่วอำนาจที่สถาปนาเรื่องเล่าพยายามปฏิเสธสถานะเรื่องเล่า และทำให้เรื่องเล่าแม่บทดูราวกับเป็นข้อเท็จจริงเพียงหนึ่งเดียวที่ถูกต้องและตรงไปตรงมาที่สุด ดังนั้น เรื่องเล่าใดที่นำเสนอความจริงที่ขัดแย้งหรือผิดแผกไปจากเรื่องเล่าแม่บท จะถูกปฏิเสธ กดทับ และทำให้มีสถานะเป็นอื่น นัยนี้เรื่องเล่าแม่บทคาบเกี่ยวกับมายาคติ (myth) ของโรลิ่งด์ บาร์ตส์ กล่าวคือ ความจริงที่ถูกทำให้ดูเหมือนเป็น “ธรรมชาติ” แท้จริงคือการประกอบสร้างเพื่อรับใช้กลุ่มอำนาจใดอำนาจหนึ่ง (Klein, 1995: 275-298 อ้างถึงใน กัญญา วัฒนกุล, 2550: 211).

ผู้เขียนพยายามแสดงให้เห็นว่าเหตุผลเป็นตรรกะที่มีความสับสนเนื่อง การตัดสายธารแห่งประวัติศาสตร์ เลือคมองเฉพาะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่พิจารณาเหตุการณ์ก่อนหน้าจึงเป็นการใช้ตรรกะผิดแบบ และนำไปสู่ข้อสรุปว่าด้วยความบ้าคลั่งอันไร้เหตุผล ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงสร้างให้ นิม เฮย เกรียง ตัวละครสัจนิยมมหัศจรรย์เผยให้เห็นความจริงในอีกแง่มุมหนึ่งโดยใช้ตรรกะเหตุผลที่มีความสับสนเนื่องในการอธิบายว่าการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในกัมพูชาไม่ได้เกิดจากความบ้าคลั่งอันไร้เหตุผลของผู้นำเขมรแดง หากแต่มีรากเหง้าอยู่ที่การสูญเสียจิตวิญญาณความเป็นเขมรซึ่งเป็นผลมาจากการตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสเป็นระยะเวลานาน การให้เกรียงซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชากล่าวถึงผู้คนในยุคสมัยของตนเองว่ามีสำนึกเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตนนั้น ช่วยเผยให้เห็นมุมมองอีกด้านหนึ่ง กล่าวคือในมุมมองของเขมรแดง การปฏิบัติเป็นไปเพื่อส่วนรวม เพื่อมุ่งหมายเปลี่ยนแปลงกัมพูชาให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ด้วยเหตุนี้ “...เขมรแดงตัดสินใจนำพาประเทศกลับไปสู่สังคมชาวนาและกรรมาชีพที่ซึ่งการคอร์รัปชั่น ระบบศักดินา และลัทธิทุนนิยมถูกถอนทำลายอย่างเบ็ดเสร็จ พวกเขารู้สึกว่าเมืองเป็นสิ่งเลวร้ายและมีเพียงชาวนาในชนบทที่บริสุทธิ์เพียงพอสำหรับการปฏิวัติของพวกเขา...” (Dy, Chandler, and Cougill, 2007: 16) กล่าวโดยสรุป นิม เฮย เกรียงเป็นตัวละครสัจนิยมมหัศจรรย์ที่อนุสรณ์สร้างขึ้นเพื่อเผยให้เห็น “ความจริงในอีกแง่มุมหนึ่ง” ซึ่งขัดแย้งกับเรื่องเล่าแม่บทว่าด้วยความบ้าคลั่งอันไร้เหตุผล ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่าแท้ที่จริง ความบ้าคลั่งอันไร้เหตุผลเป็นผลสืบเนื่องที่ถูกประกอบสร้างขึ้นจากอำนาจของเรื่องเล่าแม่บทว่าด้วยลัทธิอาณานิคม

อีกประการหนึ่ง เรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” เผยให้เห็นว่า แม้ลัทธิอาณานิคมจะจบสิ้นไปแล้ว แต่อดีตประเทศอาณานิคมก็ยังคงถูกครอบงำด้วยประวัติศาสตร์แห่งบาดแผลและอิทธิพลของเจ้าอาณานิคมในมิติต่างๆ จวบจนปัจจุบัน สัจนิยมมหัศจรรย์ในเรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” จึงมีบทบาทสำคัญในการคัดจางเรื่องเล่าแม่บทว่าด้วยลัทธิอาณานิคม ด้วยการแสดงให้เห็นว่าแท้ที่จริง ไม่มีเหตุผลใดที่ทำให้การเข้าปกครองอาณานิคมเป็นความถูกต้องชอบธรรม

นพพร ประชากุล (2552: 211) อธิบายไว้ว่า ชาวตะวันตกถือลัทธิอาณานิคม (Colonialism) เป็นความชอบธรรมด้วยคติสามประการ *ประการแรก* ชาวตะวันตกถือคติเกี่ยวกับระบบทุนนิยม การเข้าครอบครองอาณานิคมจึงเป็นการสร้างอรรถประโยชน์ให้แก่โลก ด้วยการนำทรัพยากรธรรมชาติในประเทศด้อยพัฒนามาสั่งมูลค่าทางเศรษฐกิจ *ประการที่สอง* ชาวผิวขาวถือคติว่าเผ่าพันธุ์ตนเองเป็นศูนย์กลาง (ethnocentrism) ดังนั้นการดูเล็มนุชย์เผ่าพันธุ์อื่นที่ด้อยกว่าจึงเป็นหน้าที่โดยชอบของชาวผิวขาวซึ่งแข็งแกร่งและฉลาดกว่า *ประการที่สาม* ชาวผิวขาวถือคติทางจริยธรรม คือถือเป็นการของของคนขาว (the white man's burden) ในการนำอารยธรรมสมัยใหม่ที่เกิดจากปรัชญาความรู้แจ้งเพื่อปลดปล่อยมนุษยชาติจากความป่าเถื่อนล้าหลัง การเชื่อว่าอารยธรรมต้อง “...เป็นสากลและเป็นหนึ่งเดียว...” คือรูปแบบวัฒนธรรมยุโรปเท่านั้น ทำให้ชาวยุโรปอ้าง “...ภารกิจในการสร้างอารยธรรมให้แก่โลก (Civilizing Mission)...” เพื่อบีบบังคับรัฐนอกตะวันตกให้เปลี่ยนแปลงวิถีดั้งเดิมเป็นวิถีที่ทันสมัย (ชเนต อภรณ์สุวรรณ, 2545: 147-148) นอกจากนี้ อิมมานูเอล วอลล์เตอร์สไตน์ (Immanuel Wallerstein) ยังตั้งข้อสังเกตไว้ว่าทั้งที่ระบบอาณานิคมขัดแย้งกับหลักการเรื่องสิทธิมนุษยชนโดยธรรมชาติ หากแต่ข้อปฏิญาณสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติเมื่อ ค.ศ.1948 กลับเกิดขึ้นบนเงื่อนไขความชอบธรรมของมหาอำนาจตะวันตกในการปกครองอาณานิคม และสหประชาชาติเพิ่งประกาศอย่างเป็นทางการใน ค.ศ. 1960 ว่า “...สิทธิมนุษยชนนั้นจะได้มาก็โดยการขจัดระบบอาณานิคมในทุกรูปแบบให้หมดสิ้นไป” (Wallerstein, 1995: 146-147 อ้างถึงใน ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์, 2545: 110-111) หากพิจารณาให้ดีจะพบว่า ใน ค.ศ.1960 ประเทศอาณานิคมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับอิสรภาพจากเจ้าอาณานิคมเกือบครบทุกประเทศ เว้นแต่เพียงสิงคโปร์และบรูไนซึ่งได้รับอิสรภาพจากอังกฤษในปี ค.ศ. 1963 และ ค.ศ.1984 ความสอดคล้องกับปฏิญาณสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนดังกล่าวยิ่งเสริมสร้างอำนาจความชอบธรรมให้แก่เรื่องเล่าแม่บทว่าด้วยลัทธิอาณานิคม

นอกจากสันนิยมนิพนธ์เรื่องในเรื่องสั้น “เงาแห่งฝน” จะเผยให้เห็นมายาคติของเรื่องเล่าแม่บทว่าด้วยลัทธิอาณานิคมซึ่งถูกประกอบสร้างขึ้นเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับตะวันตกในการเข้ายึดครองตะวันออกแล้ว เมื่อเชื่อมโยงเนื้อหาในเรื่องสั้นเข้ากับบริบททางประวัติศาสตร์ยังช่วยเผยให้เห็นภารกิจที่มหาอำนาจอื่นๆ ใช้กล่าวอ้างเพื่อเข้ายึดครองหรือแทรกแซงภายในกัมพูชาด้วย จะเห็นว่าสหรัฐอเมริกาเข้าแทรกแซงกัมพูชาโดยอ้างภารกิจในการหยุดยั้งการแผ่ขยายของคอมมิวนิสต์เพื่อปกป้องประชาธิปไตย จีนเข้าสนับสนุนกัมพูชาเพื่อแผ่ขยายลัทธิคอมมิวนิสต์และใช้กัมพูชาคานอำนาจเวียดนามซึ่งได้รับการสนับสนุนจากโซเวียตศัตรูหมายเลข 1 ของจีน และแม้ว่าเวียดนามจะอุปถัมภ์ขบวนการแนวร่วมปลดปล่อยกัมพูชา แต่ก็มิได้อ้างหลักการแทรกแซงกัมพูชาเพื่อมนุษยธรรม เวียดนามเข้ายึดครองกัมพูชาเพื่อขยายอิทธิพลและเขตความมั่นคงตามนโยบายของโซเวียตซึ่งเปิดการแข่งขันกับสหรัฐอเมริกา น่าจะนึกคิดว่าเวียดนามอาจอ้างภารกิจดังกล่าวในการขอความช่วยเหลือจากโซเวียตเพื่อเป้าหมายหลักคือต้องการเป็นแกนนำรวมสามประเทศอินโดจีนเป็นสหพันธรัฐ (เขียน วีระวิทย์และสุณัย ผาสุข, 2543: 192-193, 210, 221) จะเห็นว่าภารกิจที่มหาอำนาจทั้งสามกล่าวอ้างล้วนเป็นไปเพื่อประโยชน์ของฝ่ายตนเองทั้งสิ้น และในท้ายที่สุดผู้ที่ต้องได้รับผลกระทบอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงก็คือกัมพูชา

แนวคิดในเรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” ซึ่งเสนอผ่านกลวิธีการประพันธ์แนวสันนิยมนิพนธ์ นอกจากมีบทบาทสำคัญในการคั่งจางเรื่องเล่าแม่บทดังได้กล่าวไป ยังวิพากษ์ฐานคิดของบุคคลซึ่งยึดโยงกับตรรกะเหตุผล โดยเสนอว่าทั้งความนิพนธ์เรื่องจริงและความจริงบนหลักเหตุผล ทั้งวาทกรรมกระแสหลักและกระแสรอง มีสิทธิที่จะดำรงอยู่บนโลกด้วยตรรกะในแบบของตนเองอย่างเท่าเทียมด้วยเหตุนี้จึงไม่มีเหตุผลใดที่จะกล่าวอ้างแล้วทำให้การกดขี่ การแทรกแซง การเข้าควบคุม ซึ่งเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นเป็นความถูกต้องชอบธรรม

สรุป

ในเรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” อนุสรณ์ ตีปยานนท์มิได้ใช้กลวิธีการประพันธ์แนวสังคมนิยมมหัศจรรย์เพื่อสร้างความแปลกใหม่ให้กับการสร้างงานวรรณกรรมเท่านั้น ผู้เขียนใช้สังคมนิยมมหัศจรรย์เพื่อเสนอแนวคิดสำคัญซึ่งสอดคล้องกับ “แนวคิดหลังอาณานิคม” การผกผันลักษณะสังคมนิยมและมหัศจรรย์เข้าไว้ด้วยกันนี้เอง ทำให้เรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” มีพลังในการคัดจางเรื่องเล่าแม่บทว่าด้วยลัทธิอาณานิคม รวมถึงเรื่องเล่าแม่บทว่าด้วยความบ้าคลั่งอันไร้เหตุผลของผู้นำเขมรแดงในการเข่นฆ่าพี่น้องร่วมชาติซึ่งเป็นผลพวงจากอิทธิพลของเรื่องเล่าแม่บทว่าด้วยอาณานิคม สังคมนิยมมหัศจรรย์ในที่นี้จึงช่วยเผยให้เห็นความจริงในอีกชุดหนึ่งซึ่งถูกกดทับด้วย “มายาคติ” แห่งเรื่องเล่าแม่บทซึ่งประกอบสร้างขึ้นเพื่อรับใช้ชั่วคราวในสังคม อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณา “กรอบการเล่าประวัติศาสตร์กัมพูชา” ในเรื่องสั้น จะพบว่าอนุสรณ์เลือกนำเสนอภาพประวัติศาสตร์กัมพูชาเพียงบางส่วนเท่านั้น กล่าวคือมุ่งเน้นไปที่การเสนอภาพกัมพูชาในยุคปัจจุบันที่ยังคงเต็มไปด้วยร่องรอยของอดีตเจ้าอาณานิคม ภาพความรุนแรงที่เกิดขึ้นในยุคกัมพูชาประชาธิปไตย และภาพความผันผวนในกัมพูชาที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมา โดยเชื่อมโยงเข้ากับภาพประวัติศาสตร์กัมพูชากายใต้การปกครองของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส นัยนี้การสร้างกรอบการเล่าประวัติศาสตร์กัมพูชา การประกอบสร้างตัวละครสังคมนิยมมหัศจรรย์ นิม เฮย เกรียง ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากภาพถ่ายทางประวัติศาสตร์ และการเลือกใช้ฉากป่าและเมืองอันแสดงให้เห็นวิธีคิดแบบชั่วคราวของผู้เขียนเป็นไปเพื่อเสนอความคิดของผู้เขียนที่ว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นหลังจากที่กัมพูชาได้รับเอกราชอย่างเป็นทางการเมื่อ ค.ศ. 1954 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในสมัยรัฐบาลเขมรแดง เป็นผลจากการสูญเสียจิตวิญญาณความเป็นเขมรในขณะที่กัมพูชาตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส เมื่อพิจารณาตามแนวคิดแบบโพสต์โมเดิร์นที่ว่า “...ไม่มีสิ่งจะแบบแน่นอนจริงแท้ประการเดียว สิ่งของที่พิสูจน์แล้วทั้งหลายต่างก็สัมพัทธ์ (relative)...” ร่วมกับการศึกษากระแสประวัติศาสตร์ในแง่ที่ว่า “...สภาวะท้ายที่สุดหรือปัจจุบันอาจเป็นผลมาจากความต่อเนื่องก็ได้ หรืออาจเป็นผลมาจากความไม่ต่อเนื่องก็ได้

กล่าวคือสิ่งหนึ่งอาจมิได้วิวัฒนาการเรื่อยมาเป็นลำดับ แต่กลับเป็นผลของการปะปนผสมผสานของเหตุปัจจัยที่เราคิดไม่ถึง กระแสวิวัฒนาการอาจเต็มไปด้วยการขัดจังหวะ ตัดตอน หักเห กลับตาลปัตร” (ธงชัย วินิจจะกุล, 2544: 380-381) แล้ว อาจกล่าวได้ว่าเรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” เป็นพื้นที่วรรณกรรมซึ่งเสนอการตีความประวัติศาสตร์ในอีกแง่มุมหนึ่งผ่านมุมมองของผู้เขียน ผู้อ่านจำเป็นต้องใคร่ครวญแง่มุมที่ผู้เขียนนำเสนอไว้เรื่องสั้น และตระหนักรู้ว่าแท้ที่จริงเหตุการณ์ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในกัมพูชาเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยหลากหลายประการ¹⁶ ผู้เขียนเสนอว่า การเข้าปกครองกัมพูชาของเจ้าอาณานิคมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนทำให้เกิดเหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์พี่น้องร่วมชาติในสมัยรัฐบาลเขมรแดง ตลอดจนความผันผวนต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกัมพูชาหลังจากได้รับเอกราช

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กัญญา วัฒนกุล. 2550. **สังนิยมมหัสจรรย์และสหบทในนวนิยายเรื่อง คาฟกา ออน**

เดอะ ซอร์ ของฮารุกิ มูราคามิ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาคศึกษาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เขียน ธีระวิทย์และสุณัย ผาสุข. 2543. **กัมพูชา ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความ**

มั่นคง การเมือง และการต่างประเทศ. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชูศักดิ์ ภักทรกุลณิษฐ์. 2548. “วรรณกรรมสังนิยมมหัสจรรย์.” ใน **อ่าน (ไม่) เอาเรื่อง,** หน้า 314-324. กรุงเทพฯ: คบไฟ.

¹⁶ นักวิชาการสาขาประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมทั้งนักวิชาการด้านเขมรได้อธิบายเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ไว้หลายประการ ได้แก่ ปัจจัยด้านการเมือง ด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตวิทยา ฯลฯ (ดูเพิ่มเติมใน อุดม เกิดพิบูลย์, 2551: 62-75; ธีระ นุชเปี่ยม, 2542: 77-109; Hinton, 2005).

- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. 2552. “วรรณกรรมสังคมนิยมมหัศจรรย์ สุนทรียศาสตร์ของการต่อต้านและการเมืองว่าด้วยอัตลักษณ์วรรณกรรม.” ใน ธเนศ วงศ์ยานนาวา (บรรณาธิการ), **รัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ 60 ปี/รัฐศาสตร์สาร 30 ปี (เล่ม 2)**, หน้า 53-87. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- แซนด์เลอร์, เดวิด. 2546. **ประวัติศาสตร์กัมพูชา**. แปลโดย พรณงาม เสงี่ยมสาร, สดใส ชันติวงษ์ และวงเดือน นาราสัจ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ธงชัย วินิจจะกุล. 2544. “การศึกษาประวัติศาสตร์แบบ Postmodern.” ใน ชามูวีย์ เกษตรศิริ, กาญจน์ ละอองศรี, ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (บรรณาธิการ), **ลิมโคตรเหวาก็เผาแผ่นดิน: รวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี**, หน้า 351-389. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. 2545. “ประวัติศาสตร์กับเสรีภาพ: ข้อคิดจากการโจมตีสหรัฐอเมริกา.” ใน ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์ (บรรณาธิการ), **จักรวรรดินิยมกับการก่อการร้าย**, หน้า 137-153. กรุงเทพฯ: สถาบันวิถีทรรศน์.
- ธีระ นุชเปี่ยม. 2542. **การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองกัมพูชา**. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นพพร ประชากุล. 2552. “แนวคิดสกุล ‘หลังอาณานิคม’ (Postcolonialism).” ใน **ยอก อักษร ย้อนความคิด เล่ม 2**, หน้า 207-219. กรุงเทพฯ: อ่านและวิภาษา.
- ภาพรวมของเรื่องสั้นที่ส่งเข้าประกวดรางวัลซีไรต์ ประจำปี 2554**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.thaipoeet.net>. [วันที่เข้าถึง 22 มีนาคม 2555].
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2552. **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์. 2545. “11 กันยายน 2544: จากวินาศกรรมสู่การก่อการร้าย จากหลังสมัยใหม่สู่สากลประชาธิปไตย.” ใน ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์ (บรรณาธิการ), **จักรวรรดินิยมกับการก่อการร้าย**, หน้า 94-121. กรุงเทพฯ: สถาบันวิถีทรรศน์.
- สุเรช โชติอุดมพันธ์. 2548. “สังคมนิยมมหัศจรรย์ในวรรณกรรมไทยกับความเป็นอื่น.” **วารสารอักษรศาสตร์** 34, 2: 84-106.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. 2545. **ตัวตนและจิตวิญญาณ**. กรุงเทพฯ: สามัญชน.

- อนุสรณ์ ตีปยานนท์. 2554. **นิมิตต์วิกาล**. กรุงเทพฯ: เควหัตถุ.
- อิรวาดี ไตลังคะ. 2546. **ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อุดม เกิดพิบูลย์. 2551. **กัมพูชายุคใหม่: วาระเศรษฐกิจและการเมือง**. เชียงใหม่: โซตนาพรินทร์.

ภาษาอังกฤษ

- Allende, I. 1991. "The Shaman and the Infidel." Interview. **New perspectives quarterly** 8,1: 54-58.
- Chandler, D. 2000. **Voices from S-21: Terror and History in Pol Pot's Secret Prison**. Chiang Mai: Silkworm Books.
- Dy, K., Chandler, D., and Cougill, W. 2007. **A History of Democratic Kampuchea (1975-1979)**. Cambodia: Documentation Center of Cambodia.
- Faris, W. B. 1995. Scheherazade's children: Magical realism and postmodern fiction. In L. P. Zamora and W. B. Faris (eds.), **Magical Realism: Theory, History, Community**. pp.163-190. Durham and London: Duke University Press.
- Hinton, A. L. 2005. **Why did they kill?: Cambodia in the shadow of genocide**. Berkeley: University of California Press.
- Magazine. Available from: <http://walrusmagazine.com/printerFriendly.php?ref=2006.10-history-bombing-cambodia>. [Accessed 1 April. 2013].
- Owen, T. and Kiernan, B. 2006. **Bombs Over Cambodia** [online] . Canada: The Walrus
- Socheat, N. 2012. "Family members of S-21's Officials." **Searching for the truth magazine (Khmer issue)**153 (September): 5.

สันนิษฐาน

- อนุสรณ์ ตีปยานนท์. **สันนิษฐาน**, 2 มีนาคม 2556.